

๘๑. องค์ความรู้ในธรรมทั้งปวง

A Body of Knowledge about All Realities

By Nithee Siripat – Siripat.com and Academiae Network, 2015

ความสำคัญของบทความ

เส้นทางในการเจริญภาวนานั้น เป็นกระบวนการสร้างปัญญาทุกขั้นตอน ไม่ใช่เรื่องสบายที่คิดจะออกบวช เป็นสมณเพศในพระพุทธศาสนา ถ้ารู้สึกว่ายู่สบายๆ ไม่ต่างจากชาวบ้านทั่วไปแล้ว นั่นแสดงว่ากำลังเริ่มทำ บาบไปให้มีวิบากกรรมกันตนไปวันข้างหน้า เพราะการเป็นพุทธบริษัทนั้น มีข้อจำกัดในข้อประพฤติปฏิบัติที่ ละเอียดอ่อนกว่าปุถุชนทั่วไป ยิ่งเป็นบุคคลที่ต้องสืบทอดพระศาสนาในเวลาเดียวกันนั้น ยิ่งเพิ่มภาระที่หนัก ขึ้นไปอีกว่าจะเอาอะไรไปสืบทอดพระศาสนา ปัญญาหาสิ่งที่มีอยู่คงไม่พอเพียง อาศัยชาวบ้านเปล่าๆ การ พัฒนาภูมิปัญญาจึงเป็นหน้าที่หลัก ยิ่งกว่าการกระทำอื่นๆ เพราะการออกบวชนั้น ไม่ต้องอาศัยกับความสุข ทางโลก ที่เคยอยู่เคยเป็นมาก่อน มันคนละโลกที่ต้องดำเนินชีวิตอย่างจริงจัง การสืบทอดพระศาสนาไม่ใช่ การสร้างวัดต่อกฎไม่เสร็จสักที นั่นเป็นเรื่องกระพี้ ไม่ใช่แก่นแท้พระศาสนา คือ **“พุทธปัญญา”** ที่เป็น กระบวนการที่ตนที่จะปลดปล่อยตนออกจาก **“ความเป็นชาวโลกสมมติตามปกติที่หนาด้วยกิเลส”** ที่เรียกว่า **“สังสารทุกข์แห่งภวัจกร”** การดำเนินชีวิตอยู่ใน **“โลกุตตรภูมิ”** ก็ยังเป็นเรื่องที่ยากทวีคูณขึ้นไปอีก เพราะเป็น เรื่อง **“ความเป็นอริยะ”** ทุกอย่างมีนัยแสดงถึง **“ความเป็นผู้ประเสริฐ”** ไม่ว่าจะเป็น (๑) **“กายกรรม”** (๒) **“วจีกรรม”** และ (๓) **“มโนกรรม”** ประการสำคัญ ในกรรมทั้ง ๓ อย่าง นั้น ก็ถูกละทิ้งไปอีก เพราะคำว่า **“กรรม”** ย่อมมี **“วิบาก”** ตามมาไม่สิ้นสุด ในโลกแห่งโลกุตตรนั้น ไม่มีการสร้างกรรมใหม่อันประกอบด้วย ตัณหาอีก คำว่า **“วิบาก”** ในโลกุตตรนั้น คือ **“อริยผลแห่งอรหัตตผลวิมุตติ”** (ข้อ ๔ ในโลกุตตรวิบากจิต ๔) เท่านั้น เป็นเป้าหมายสูงสุดในการปฏิบัติธรรม ที่ได้เข้าถึง **“กระแสแห่งพระนิพพาน”** แล้ว เพราะฉะนั้น **“ธรรมทั้งปวง-ปัญญาทั้งปวง”** จึงเป็นเรื่องยิ่งใหญ่ในการปฏิบัติธรรม ซึ่งประกอบด้วยธรรมคู่ ได้แก่ (๑) **“ปัญญาในสมาธิ-เจโตวิมุตติ”** และ (๒) **“ปัญญาในวิปัสสนา-ปัญญาวิมุตติ”** ที่รวมกันเป็นหนึ่งเดียว ไม่ใช่ อย่างใดอย่างหนึ่ง มิฉะนั้น จะไม่เรียกว่า **“ภาวนามยปัญญา”** ด้วยเหตุนี้ พุทธศาสนิกชนทั้งหลายให้เข้าใจให้ ถูกต้องที่จะต้อง (๑) **สมาทานอริยมรรคมีองค์ ๘** (๒) **สมาทานไตรสิกขา** (๓) **สมาทานอริยสังข์ ๔** (๔) **สมาทานปฏิจาสัมปทา ๑๒** และ (๕) **สมาทานไตรลักษณ์** ซึ่งรวมความทั้งหมด หมายถึง **“มัชฌิมปฏิปทา”** นั่นคือ (๑) **เริ่มต้นด้วยปัญญา** (๒) **ดำเนินด้วยปัญญา** และ (๓) **ชักนำไปสู่ปัญญาอันยิ่ง** นั่นคือ (๑) **“โลกีย สัมมาทิฐิ”** กับ (๒) **“โลกุตตรสัมมาทิฐิ”** ซึ่งต้องประกอบด้วย **“องค์ความรู้แห่งธรรมทั้งปวง”** ที่ได้ชื่อว่า **“โลกวิทู”** หมายถึง **เป็นผู้รู้แจ้งโลก** นั่นคือ ย่อมรู้แจ้งสภาวะอันเป็นคตินิยามแห่งโลก คือ **สังขารทั้งหลาย** ย่อมยังทราบอริยาคัยสันดานแห่งสัตว์โลกทั้งปวง ผู้เป็นไปตามอำนาจแห่งคตินิยามโดยต้องแท้ เป็นเหตุ ให้ดำเนินตนเป็นอิสระ พ้นจากอำนาจครอบงำแห่งคตินิยามนั้น (วิภูษะ) และ ย่อมเป็นที่พึงแห่งสัตว์ ทั้งหลายผู้ยังจมอยู่ในกระแสโลกได้ นั่นคือ การสืบทอดพระศาสนาอย่างแท้จริง.

บทความที่ ๘๑ ประจำปี ๒๕๕๘ – องค์ความรู้ในธรรมทั้งปวง

การแสวงหาความรู้ นั้น เป็นคุณสมบัติของความเป็นมนุษย์ เพียงแต่จะรู้เข้าใจได้มากน้อยแค่ไหน และ ถูกต้องแค่ไหน ประการสำคัญ นำไปประยุกต์ใช้เป็นไหม คนรู้มากแต่โง่มีมากมาย ตรงกับสำนวนภาษาไทย ว่า “**ความรู้ท่วมหัวเอาตัวไม่รอด**” ซึ่งพอสรุปสาเหตุ ดังนี้ (๑) **ชอบเรียน แต่ไม่ชอบคิด** ถือว่ามีวาสนาศึกษาในสถาบันดีๆ แต่ไม่รู้จักคิด มีความจำดี ชอบอ้างความเป็นเลิศทางปัญญาของผู้อื่น ความคิดของตนเองไม่ค่อยมี ชอบคิดว่าฝรั่งหรือคนต่างชาติฉลาดกว่าเผ่าพันธุ์ของตนเอง และ (๒) **รู้มาก ในทางอกุศล แต่ชอบทำวิปัสณาความดีในตนและคณะ** วิธีสังเกตลักษณะเฉพาะคนกลุ่มนี้ คือ หน้าด้าน ไม่รู้บาปและบุญ มัจฉริยะ จีไม่ให้หมากิน เห็นประโยชน์เป็นหลัก ไม่เกี่ยวกับศีลธรรม ท้องมันอิมก่อน ท้องคนอื่นไม่สำคัญ (ตามหลัก “**ทฤษฎีธรรมชาติเลือกสรร**” –The Theory of Natural Selection: สัตว์ที่แข็งแรง เท่านั้นที่ธรรมชาติเลือกสรรให้ดำรงเผ่าพันธุ์) อย่างไรก็ตาม คนในสังคมส่วนใหญ่เลือกไม่ได้ ที่ต้องยอมรับ (๑) “**อำนาจ–Power**” (๒) “**เงินตรา–Money**” และ (๓) “**การศึกษา–Education**” ที่ทำกันอย่างหลอกลวง ผู้สอนก็หลงทิศ ผู้เรียนก็หลงทาง สถาบันการศึกษาที่หากินกับความโง่ แต่ทำตัวเป็นผู้รู้ใน “**เศรษฐานวิชา**” หมายถึง วิชาที่ใช้แย่งกันทำมาหากินหรือเบียดเบียนกัน น้อยมากที่จะประกอบด้วยคุณธรรม (ไม่เน้นเรื่องคุณธรรม จึงไม่จัดอบรมในหลักสูตรให้เป็นระบบ) ไม่ได้ยกระดับจิตใจสูงขึ้นไปเป็น “**อริยบุคคล**” (กัลยาณปุถุชน) ผู้ที่อยู่ในกระแสแห่งอริยมรรค ที่เรียกว่า “**สัตบุรุษ**” (ผู้ทรงศีล ผู้มีเมตตาธรรม ผู้มีปัญญารอบรู้) ฉะนั้น คำว่า “**สัตบุรุษ**” ไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะผู้เป็นอริยะ คือ “**พระอริยสาวกของตถาคต**” เท่านั้น แต่ยังรวมถึง (๑) **บุคคลใดแล เป็นนักปราชญ์** (๒) **ผู้กตัญญูกตเวที** และ (๓) **เป็นกัลยาณมิตร มีความรักดีมั่น กระทำการช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยาก โดยความเต็มใจ** เพราะฉะนั้น สังคมไทยจะดีขึ้น แข็งแกร่งกว่าชาติอื่นได้ ถ้าให้โอกาสแก่คนคืออยู่ในตำแหน่งสำคัญๆ ในสังคม ทั้งฝ่ายเอกชนและฝ่ายบ้านเมือง แต่คนดีก็โง่ๆ มุดหัวอยู่แต่ในกระบอกไม้ไผ่ อยู่แต่ในรูในถ้ำ ไม่รู้จักหน้าที่พลเมืองของตน ปล่อยให้คนชั่วได้ดี ก็อย่ามาพูดว่า “**ทำชั่วได้ดีมีถมไป**” มันน่าอัปอายวิธีคิดของคุณ คุณธรรม การแสวงหาที่ใฝ่กุศล ไม่รอเทวดาบันดาล เป็นคุณสมบัติของความเป็นผู้นำ ประการสำคัญ อย่าส่งเสริมคนชั่วให้ได้ตำแหน่งงานระดับผู้นำหรือหัวหน้า แต่ถ้าคนชั่ว ที่สร้างความเดือดร้อนให้สังคมมากๆ ก็ต้องลงโทษสั่งสอน ถ้าไม่ไหว ก็ให้ถึงขั้นกำจัดออกไปจากระบบสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง **พวกไฟลัมที่ไม่คำนึงถึง ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์** อันเป็นสัญลักษณ์แห่งความมั่นคงของสังคมไทยของเราโดยเฉพาะ

อย่างไรก็ตาม องค์ความรู้ในพระพุทธศาสนานั้น เป็น “แหล่งขุมทรัพย์แห่งปัญญา” ที่ปัญญาทุกชนิดในโลก
สู้ไม่ได้เลย ของคิมิคุณค่าอยู่คู่กับคน โง่ ย่อมไม่เห็นประโยชน์ ต้องอยู่คู่กับผู้มีความปัญญา ที่เกิดจากการฝึกวิจิต
มาอย่างถูกต้อง คือ “วิชาคู่กับคุณธรรม” (วิชาและจรณะ) โดยแบ่งออกเป็นหมวดใหญ่ ๑๐ หมวด ดังนี้

(๑) ธรรมที่เป็นหลักใหญ่ใจความ

๑. ธรรมที่เป็นหลักทั่วไป (หรือมีขอบเขตครอบคลุม)

ธรรม ๒ ปาพจน์ ๒ สัจจะ ๒ ศาสนา ๒ ไตรรัตน์ ธรรม ๓ รัตนตรัย ไตรสรณะ สัทธรรม ๓
ปรมัตถธรรม ๔ อริยสัจ ๔ ธรรม ๔

๒. ธรรมที่เป็นหลักการสำคัญ (จัดโดยสงเคราะห์ในอริยสัจ ๔)

๒.๑. ปริญาปัญญาธรรม (ปริญา)

ไตรลักษณ์ ทุกขตา ๓ ธรรมนิยาม ๓ ธาตุ ๖ ขันธ์ ๕ นิยาม ๕ อายตนะ ๑๒

๒.๒. ปหัตถัพพธรรม (ปหานะ)

กรรม ๓ ตัณหา ๓ ปญญาธรรม ๓ อกุศลมูล ๓ อาสวะ ๓ อาสวะ ๔ ปฏิจสมุปบาท ๑๒
ปัจจัย ๒๔

๒.๓. สัจฉิกาดัพพธรรม (สัจฉิกิริยา)

วิมุตติ ๒ สุข ๒ อตถะ ๓ มรรค ๔ ผล ๔ โลกุตตรธรรม ๘

๒.๔. ภาเวตัพพธรรม (ภาวนา)

บุญกิริยาวัตถุ ๓ บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ภาวนา ๒ ภาวนา ๔ มรรคมืองค์ ๘ กุศลกรรมบถ ๑๐
โพธิปักขิยธรรม ๓๗ (สติปัญญา ๔ ปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์
๗ มรรคมืองค์ ๘)

(๒) ธรรมสำหรับทุกคน

๑. ธรรมเพื่อเป็นคุณสมบัติของสัปบุรุษ (ธรรมเพื่อเสริมความเป็นมนุษย์)

ปัจจัยแห่งสัมมาทิฐิ ๒ บุญนิมิตแห่งมรรค ๗ พุทธโอวาท ๓ ไตรสิกขา-สิกขา ๓ สุจริต ๓
อธิปไตย ๓ อตถะ-อรรถ ๓ พรหมวิหาร ๔ อธิษฐานธรรม ๔ เบญจธรรม พละ ๕ เวสัชชกรณ
ธรรม ๕ คีล ๕-เบญจคีล อาชีวัฏฐมกคีล สัปบุรุษธรรม ๗ สัปบุรุษธรรม ๘ กุศลกรรมบถ ๑๐ นา
กณธรรม ๑๐

๒. ธรรมเพื่อดำเนินชีวิตในองงามบรรลุประโยชน์สุข

กัลยาณมิตตตา โยนิโสมนสิการ อัปมาทะ ธรรมทำให้งาม ๒ ธรรมมีอุปการะมาก ๒ ปริเยสนา
๒ ปัจจัยให้เกิดสัมมาทิฐิ ๒ ภาวนา ๔ อุปัญญาธรรม ๒ โภสธ ๓ ปัญญา ๓ อปเณกปฏิบัติทา ๓
จักร ๔ วุฒิ ๔-วุฒิธรรม ๔ สัมปรายิกัตถตังวัตตนิกรธรรม ๔ วัฒนมุข ๖ อิทธิบาท ๔ พละ ๔
พหุสูตมืองค์ ๕ เวสัชชกรณธรรม ๕ อริยวัฑฒิ ๕ ภัพพดาธรรม ๖ เวปุลลธรรม ๖ บุญนิมิตแห่ง
มรรค ๗ อริยทรัพย์ ๗ บารมี ๑๐ มงคล ๓๘

๓. **ธรรมเพื่อพิจารณาเดือนสติมิให้ประมาท**

เทวทูต ๓ เทวทูต ๔ เทวทูต ๕ นิमित ๔ มาร ๕ อภินหปัจจเวกขณ์ ๕ อายุวัฒนธรรม ๕ โลกธรรม ๘

(๓) **ธรรมเพื่อความดงามแห่งสังคม**

๑. **ธรรมเพื่อส่งเสริมชีวิตที่ดีร่วมกัน**

ทาน ๒ ธรรมคุ้มครองโลก ๒ บุคคลหาได้ยาก ๒ บุษบา ๒ ปฏิสันถาร ๒ ฤทธิ์ ๒ เวปุลละ ๒
สังคหะ ๒ สัปปริสบัญญัติ ๓ ฆราวาสธรรม ๔ สังคหวัตถุ ๔ การวะ ๖ สารณียธรรม ๖ สัปปริส
ทาน ๘

๒. **ธรรมเพื่อปกครอง คือ จัดและคุ้มครองชีวิตที่ดีร่วมกัน**

อธิปไตย ๓ พรหมวิหาร ๔ สังคหวัตถุ ๔ ราชสังคหวัตถุ ๔ อคติ ๔ พละ ๕ ของพระมหากษัตริย์
อปรีหานิยธรรม ๗ ราชธรรม ๑๐ วัตถุประสงค์ในการบัญญัติพระวินัย ๑๐ จักรวรรดิวัตร ๑๒

(๔) **ธรรมสำหรับคฤหัสถ์หรือผู้ครองเรือน**

๑. **ธรรมเพื่อชีวิตครอบครัว**

บุตร ๓ อัคริ ๓ กุลจิรัฏฐิติธรรม ๔ ฆราวาสธรรม ๔ สมชีวิธรรม ๔ ภรรยา ๗

๒. **ธรรมเพื่อความสัมพันธ์ในสังคม**

อัคริ ๓ ฆราวาสธรรม ๔ ประมาณ ๔ มิตรเทียม ๔ มิตรแท้ ๔ ทิศ ๖ กัลยาณมิตรธรรม ๗

๓. **ธรรมเพื่อความอยู่ดีทางเศรษฐกิจ**

ปาปณิกธรรม ๓ การจัดสรรทรัพย์ใช้ ๔ ทิฏฐัมมิกัตถสังวัตตนิกธรรม ๔ ปัจจัย ๔ ภควิภาค ๔
สุขของคฤหัสถ์ ๔ ประโยชน์จากทรัพย์ ๕ โภคอาทิยะ ๕ กามโกติ ๑๐

๔. **ธรรมที่คฤหัสถ์พึงหลีกเลี่ยง**

กรรมกิเลส ๔ มิตรเทียม ๔ อคติ ๔ อบายมุข ๔ อบายมุข ๖ อนันตริยกรรม ๕

(๕) **ธรรมสำหรับอุบาสก คือ ผู้ใกล้ชิดศาสนา**

๑. **ธรรมที่พึงมีพึงปฏิบัติ**

บุญกิริยาวัตถุ ๓ บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ สัปปริสบัญญัติ ๓ ศรัทธา ๔ สมบัติของอุบาสก ๕ คีล ๘ อา
ชีวิฏฐมกศีล คีล ๑๐ อริยวัฑฒิ ๕ อุบาสกธรรม ๕ อุบาสกธรรม ๗ สัปปริสธรรม ๘ อุโบสถศีล

๒. **ธรรมที่พึงหลีกเลี่ยง**

วณิชชา ๕ อภิฐาน ๖

๓. **ธรรมที่พึงทราบเพื่อเสริมการปฏิบัติ**

ปธาน ๒ ปริเยสนา ๒ สมบัติ ๓ ทานสมบัติ ๓ อนุตตริยะ ๓ อนุตตริยะ ๖ ทักขินาวิสุทธิ ๔
สัมปทาคุณ ๔ ธรรมสวนานิสงส์ ๕ สัปปริสทาน ๘ อุโบสถศีล

(๖) **ธรรมสำหรับภิกษุสงฆ์**

๑. **ธรรมเพื่อความดีงามในฐานะเป็นภิกษุ**

ฐุระ ๒ ปัจจัย ๔ ปาริสุทธิศีล ๔ วิบัติ ๔ อปัสเสนธรรม ๔ อริยวงศ์ ๔ อันตรายของภิกษุใหม่ ๔
นวกภิกษุธรรม ๕ พร ๕ ศีล ๑๐ สังวร ๕ องค์แห่งภิกษุใหม่ ๕ อภินหปัจจเวกขณ์ ๕ ปัพพชิต
อภินหปัจจเวกขณ์ ๑๐ เมถุนสังโยค ๗ อปริหานิยธรรม ๗ รุคงค์ ๑๓

๒. **ธรรมเพื่อความดีงามในฐานะเป็นสมาชิกแห่งสงฆ์**

อาจารย์ ๔ อาวาสสิกขธรรม ๕ การวะ ๖-การวตา ๖ สารณียธรรม ๖ อปริหานิยธรรม ๗ กถาวัตถุ
๑๐ เถรธรรม ๑๐ นาถกรรมธรรม ๑๐ วัตถุประสงค์ในการบัญญัติพระวินัย ๑๐

๓. **ธรรมเพื่อความดีงาม ความสำเร็จในฐานะเป็นผู้สั่งสอน**

เทศนา ๒ ปฏิสัมภिता ๔ ประมาณ ๔ ลีลาการสอน ๔ ธรรมเทศกกรรม ๕ พหุสูตมีองค์ ๕ องค์
แห่งธรรมกถึก ๕ อนุப்புพพิถา ๕ กัลยาณมิตรธรรม ๗

(๗) **สภาวะธรรม: ธรรมดาและธรรมชาติ**

๑. **ธรรมดา-กฏธรรมชาติ**

กรรม ๒ กรรม ๓ ไตรลักษณ์ ธรรมนิยาม ๓ วัฏฏะ ๓ สังขตลักษณ์ ๓ อสังขตลักษณ์ ๓ ธรรม
สมาทาน ๔ วิบัติ ๔ สมบัติ ๔ นิยาม ๕ กรรม ๑๒ ปฏิจสมุปบาท ๑๒ กิจ ๑๔-วิญญานกิจ ๑๔
ปัจจัย ๒๔

๒. **สภาวะอันพึงรู้ตามที่ เป็น**

กามคุณ ๕ ทุกข์ ๒ ธรรม ๒ บัญญัติ ๒ รูป ๒๑ รูป ๒๘ มหาภูต ๔ อุปาหารรูป ๒๔ รูป ๒ สังขาร
๒ สังขะ ๒ สุข ๒ ทวาร ๓ ทวาร ๖ ทุกขตา ๓ ธรรม ๓ โลก ๓ เวทนา ๒ เวทนา ๓ เวทนา ๕
เวทนา ๖ สังขาร ๓ อภิสังขาร ๓ ชาติ ๔ ชาติ ๖ ปรมัตถธรรม ๔ สังขาร ๔ อริยสังข์ ๔ (ข้อที่ ๑)
ธรรม ๔ (ข้อที่ ๑) อาหาร ๔ ชั้น ๕ เจตนา ๖ ปิยรูป ๖ สัตรูป ๖ × ๑๐ วิญญาน ๖ สัญญา ๖ สัมผัส
๖ อายตนะภายใน ๖ อายตนะภายนอก ๖ อายตนะ ๑๒ ชาติ ๑๘ อินทรีย์ ๒๒ เจตสิก ๕๒ จิต ๘๕
จิต ๑๒๑ เวทนา ๑๐๘

๓. **สภาวะเนื่องด้วยระดับชีวิตจิตใจของสัตว์**

เทพ ๓ ภพ ๓ โลก ๓ ภูมิ ๔ โยนิ ๔ อบาย ๔ อรูป ๔ สุตทาวาส ๕ สวรรค์ ๖ วิญญานฐิติ ๗ สัตต
ทาวาส ๕ พรหมโลก ๑๖ รูปพรหม ๑๖ ภูมิ ๔-ภูมิ ๓๑

๔. **สภาวะอันเป็นโทษ อกุศลธรรมอันพึงละ**

กาม ๒ (ข้อที่ ๑) ทิฏฐิ ๒ ทิฏฐิ ๓ อกุศลมูล ๓ อกุศลวิตก ๓ ตัณหา ๓ ทุจริต ๓ ปฏิจจะ ๓ อัคคี ๓
อาสวะ ๓ อาสวะ ๔ กรรมกิเลส ๔ โยคะ ๔ วิปัลลาส ๔ อคติ ๔ อริยสังข์ ๔ (ข้อที่ ๒) ธรรม ๔
(ข้อที่ ๒) อวิชชา ๔ อวิชชา ๘ อุปาทาน ๔ โอฆะ ๔ นิวรรณ์ ๕ มัจฉริยะ ๕ ตัณหา ๖ อนุสัย ๗ มละ
๕ มานะ ๕ กิเลส ๑๐ อกุศลกรรมบถ ๑๐ สังโยชน์ ๑๐ มิจฉัตตะ ๑๐ อันตคาหิกทิฏฐิ ๑๐ อุปกิเลส
๑๖ ตัณหา ๑๐๘ กิเลส ๑๕๐๐

(๘) ปฏิบัติธรรม

๑. หลัก วิธีการ ข้อปฏิบัติ อุปกรณ์ และ คุณสมบัติ ที่เกื้อหนุนการปฏิบัติ

กัลป์ยามิตตดา โยนิโสมนสิการ อปฺปมาทะ กรรมฐาน ๒ ฌาน ๒ ปัจจัยให้เกิดสัมมาทิฏฐิ ๒
ภาวนา ๒ ภาวนา ๔ สมาธิ ๒ สมาธิ ๓ อุပ္ปญญาตธรรม ๒ กุศลมูล ๓ กุศลวิตก ๓ โภสธ ๓ ญาณ
๓ สุจริต ๓ นิमित ๓ บุญกิริยาวัตถุ ๓ บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ปริญา ๓ ปัญญา ๓ ภาวนา ๓ วิริตี ๓
สันโดษ ๓ สิกขา ๓ อธิปไตย ๓ อปฺปนคกปฏิบัติทา ๓ ไตรสิกขา ชาติกัมมัญฐาน ๔ ชาติกัมมัญฐาน
๖ ปฏิปทา ๔ ปธาน ๔ ปาริสุทธิศีล ๔ พรหมวิหาร ๔ วิธีปฏิบัติต่อทุกข์-สุข ๔ สติปัญญา ๔
สมาธิภาวนา ๔ สัมปชัญญะ ๔ โสดาปัตตียังคะ ๔ อธิษฐานธรรม ๔ อปฺปเสสนธรรม ๔ อริยสัจ ๔
(โดยเฉพาะข้อที่ ๔) กิจในอริยสัจ ๔ ธรรม ๔ (ข้อที่ ๔) อรูป ๔ อปฺปมัญญา ๔ อิทธิบาท ๔
ธรรมสมาธิ ๕ ปิติ ๕ พละ ๕ สังวร ๕ อริยวัฑฒิ ๕ อินทริย์ ๕ จริต ๖-จริยา ๖ กัปปตาธรรม ๖ เว
ปุลลธรรม ๖ บุญนิमितแห่งมรรค ๗ โพชฌงค์ ๗ วิสุทธิ ๗ สัปปายะ ๗ อปริหานิยธรรม ๗ มรรคมี
องค์ ๘ พุทธคุณ ๘ พุทธคุณ ๒ พุทธคุณ ๓ ธรรมคุณ ๖ สังฆคุณ ๘ วิปัสสนาญาณ ๘ กสิณ ๑๐
บารมี ๑๐ สัญญา ๑๐ สัมมัตตะ ๑๐ อนุสติ ๑๐ อสุภะ ๑๐ ชุคังค ๑๑ จรณะ ๑๕ ญาณ ๑๖ อานา
ปานสติ ๑๖ ฐาน โพธิปักขิยธรรม ๓๗ มงคล ๓๘ กรรมฐาน ๔๐

๒. ผลสำเร็จของการปฏิบัติธรรม และ เครื่องกำหนดผลในการปฏิบัติ

ฌาน ๒ ประเภท ฌาน ๔ ฌาน ๕ ฌาน ๘ นิพพาน ๒ วิมุตติ ๒ สุทธิ ๒ ญาณ ๓ ปหาน ๓
ปาฏิหาริย์ ๓ วิชชา ๓ วิโมกข์ ๓ วิเวก ๓ ปฏิสัมภिता ๔ มรรค ๔ ผล ๔ อริยสัจ ๔ (ข้อที่ ๓) ธรรม
๔ (ข้อที่ ๓) นิโรธ ๕ ปหาน ๕ วิมุตติ ๕ อภิญญา ๖ วิชชา ๘ วิโมกข์ ๘ สมบัติ ๘ โลกุตตรธรรม
๘ อนุพพวิหาร ๘ วิปัสสนูปกิเลส ๑๐

๓. บุคคลผู้บรรลุผลแห่งการปฏิบัติ

อริยบุคคล ๒ อริยบุคคล ๔ อริยบุคคล ๘ โสดาบัน ๓ สกาทาคามี ๓ สกาทาคามี ๕ อนาคามี ๕
อรหันต์ ๒ อรหันต์ ๔ อรหันต์ ๕ อรหันต์ ๖๐ อริยบุคคล ๗

(๙) พระพุทธศาสนา

๑. หลักศาสนา

เทศนา ๒ ชุระ ๒ ปาพจน์ ๒ สัจจะ ๒ สาสน์ ๒-ศาสนา ๒ อตฺถะ ๒ ไตรปิฎก พุทธโอวาท ๓
รัตนตรัย สรณะ ๓-ไตรสรณะ สัทธรรม ๓ อากาโรที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอน ๓ โอวาทของ
พระพุทธเจ้า ๓ บริษัท ๔ มหาปเทศ ๔ (พระสูตร) มหาปเทศ ๔ (พระวินัย) ธรรมชั้น ๕ อนุป
พิภกา ๕ หลักกำหนดธรรมวินัย ๘ หลักกำหนดธรรมวินัย ๗ นวัคสัตตสุตฺตสาสน์ กาลามสูตรกังขา
นियฐาน ๑๐ สัทธรรม ๑๐

๒. ศาสนคุณ

ปาฏิหาริย์ ๓ พุทธจริยา ๓ อนุตตริยะ ๓ อนุตตริยะ ๖ อาการที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอน ๓ เจตีย์ ๔
อุปารหุคค ๔ เวสาร์ชชญาณ ๔ สังเวชนียสถาน ๔ จักขุ ๕ พุทธคุณ ๕ พุทธคุณ ๒ พุทธคุณ ๓
ธรรมคุณ ๖ สังฆคุณ ๕ ทศพลญาณ

๓. ความเชื่อและการปฏิบัตินอกหลักพุทธศาสนา

ทิวา ๒ ทิวา ๓ ที่สุด (อันตา) ๒ ลัทธินอกพระพุทธศาสนา ๓ วรรณะ ๔

(๑๐) พิเศษ: ธรรมเกี่ยวกับการศึกษา

ฐุระ ๒ ปัจจัยให้เกิดสัมมาทิฐิ ๒ ภาวนา ๔ วิมุตติ ๒ สังขะ ๒ ศาสน์ ๒-ศาสนา ๒ โภส ๓ ญาณ ๓
คัมภีร์ ๓ ไตรลักษณ์ ปัญญา ๓ สัทธรรม ๓ ศึกษา ๓ อัถละ ๓ อาการที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอน ๓
จักร ๔ ปฏิสัมภิตา ๔ ลีลาการสอน ๔ วุฒิธรรม ๔ สัมปชัญญะ ๔ อริยสังข์ ๔ อิทธิบาท ๔ ชั้น ๕
พละ ๕ พุทธมิ่ง ๕ กัลยาณมิตรธรรม ๗ บุญนิมิตแห่งมรรค ๗ โภชณังค์ ๗ มรรคมิ่ง ๗
พุทธคุณ ๒ กาลามสูตรกัณยานิชฐาน ๑๐ นาถกรรมธรรม ๑๐ ปฏิจัสมุปบาท ๑๒ อายตนะ ๑๒ โพธิ
ปักขิยธรรม ๓๗

จากรายละเอียดเบื้องต้นดังกล่าวนี้ จะเห็นได้ว่า พระธรรมของพระพุทธศาสนานั้น จะครอบคลุมวิถีดำเนิน
ชีวิตทุกด้าน ที่จะขัดเกลาให้เป็นปุถุชนคนดี สัตบุรุษ กัลยาณปุถุชน จนถึง พระอริยสงฆ์ อยู่ที่ว่าใครจะเลือก
ธรรมข้อใดไปดัดแปลงประยุกต์ใช้กับตนให้เหมาะสม ส่วนรายละเอียดอันเป็นนิยามของข้อหลักธรรมหลัก
นั้น ก็สามารถค้นคว้าเพิ่มเติมได้ใน **“พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม – ภาค ๑ หมวดธรรม ภาค
๒ ไทย-อังกฤษ และ ภาค ๓ อังกฤษ-ไทย”** การทบทวนอยู่บ่อยๆ จะทำให้จดจำได้เองโดยอัตโนมัติ เพราะ
ธรรมทั้งหลายเหล่านี้ จะช่วยให้เกิดปัญญารอบรู้อีกมากมายเกี่ยวชีวิต และเป็นสัมปยุตตธรรมในการตรัสรู้
ตามอัธภาพของแต่ละคนได้ **“ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน”** บุคคลผู้ประกอบความเพียรอย่างไม่ลดละอยู่ตลอดเวลา
ย่อมเกิดอานิสงส์ผลบุญให้เกิด **“ปัญญาเห็นธรรม-ปัญญาตรัสรู้”** ได้ ไม่นานเกินรอ ขอเพียงแต่ว่า ให้มีความ
ตั้งใจอย่างจริงจัง อภัยยอมแพ้อุปสรรคใดๆ ที่จะเป็น **“มาร ๕”** (กิเลสมาร-ขันธมาร-อภิสังขารมาร-ทวารปุต
ตมาร-มัจจุร) เข้ามาขัดขวาง ในการเจริญธรรมของตน ให้วิบัติเสียหาย ฉะนั้น เมื่อเปรียบเทียบกับองค์
ความรู้ในทางธรรมกับองค์ความรู้ในหลักสูตรที่จัดในสถาบันการศึกษาทางโลกนั้น แตกต่างกันตรงที่การ
อบรมให้เป็นพลเมืองดีของประเทศชาติ หลักสูตรการศึกษาในปัจจุบันเน้นทักษะการเรียนรู้เฉยๆ เพื่อเอาตัว
รอดในสังคม มีแต่ลดค่านิยมทางคุณธรรมหรือจริยธรรมลง โดยคิดเองว่า ครอบครัวยุคใหม่ฝ่ายถ่ายทอดให้ ซึ่ง
ปรากฏว่าไม่จริง กลับทิ้งความหวังนี้ไว้ที่โรงเรียนหรือสถาบันทางการศึกษา (โรงเรียนของเราอยู่ คุณครูก็
แสนใจดี เป็นต้น) สรุป **“ผู้ปกครองมีความประมาท เชื่อสถาบันการศึกษามากเกินไป”** (ต่างฝ่ายต่างโยน
ความผิดให้กัน ไม่ยอมทำหน้าที่ของตน **“ขอโทษให้แม่กาฟัก”**) พ่อแม่ผู้ปกครอง ก็เลยฉวยโอกาสไม่
รับผิดชอบของตนเอง ที่จะดูแลเลี้ยงลูกให้เป็นคนดีไปอย่างน่าเสียดาย แทนที่จะร่วมมือกันทั้งสองฝ่ายให้
เป็นสามัคคีธรรมเพื่ออนาคตเด็กๆ สังคมไทยจึงมีแต่พลเมืองเด็กที่อ่อนแอ และกลายเป็นวัยรุ่นหรือผู้ใหญ่ที่

ขาดความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง มีผู้ใหญ่ที่เป็นตัวอย่างดีๆ แทบจะไม่มี คนที่อ่อนแอ สังคมที่อ่อนแอ ในภาพรวม ประเทศชาติก็อ่อนแอ ทั้งที่ทุกคนมาร่วมคิดแก้ไขได้และทำได้

อนึ่ง ปัญหามีอยู่ว่า **สถาบันศาสนาจะแสดงบทบาทอย่างไรให้ถูกต้อง** เพราะองค์ความรู้ทางศาสนาเป็นไปเพื่อความหลุดพ้นที่อยู่เหนือวิสัยทางโลก ที่เรียกว่า “โลกุตตรภูมิ” เพื่อเข้าสู่ “สัจภาวะแห่งกระแสพระนิพพาน” ไม่ใช่จะหนีไปคนเดียว ไม่เหลียวแลสังคม ที่ต้องประกอบด้วยพระกรุณาคุณ ประการสำคัญ ผู้ครองสมณเพศทั้งหลาย น่าจะเป็น “พระพุทธรูป” (จุดสัจพุทฺธะ) ได้อเนกอนันต์ในเวลานี้ ฉะนั้น การให้โอกาสคนได้อบรมสั่งสอน กุลบุตรกุลธิดา และ ญาติโยม ให้เป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพชีวิตที่ดี เป็นพลเมืองดีของประเทศชาติต่อไป ซึ่งเป็นบุญที่เห็นทันตาในชาตินี้ คือ **“ธรรมทานบารมี-ธรรมทานอุปการบารมี-ธรรมทานปรมาตบารมี”** เมื่อทำได้วันละนิด เหมือนหยดน้ำที่ละหยดวันละหยด รวมกันเป็นปี ย่อมเป็นโอง เป็นไห เป็นลำธาร เป็นแม่น้ำ เป็นมหาสมุทร ได้เช่นกัน แต่ต้องอดทนด้วย “วิริยบารมี-ขันติบารมี” ขึ้นไปอีกเช่นกัน ไม่เช่นนั้น ก็เป็นการบำเพ็ญบารมีทั้ง ๑๐ ประการ (ทศบารมี) ไปเลยก็ได้ อย่างไรก็ตามแล้ว ก็อย่าให้เสียเที่ยว ให้พิจารณา **“ทศบารมี”** (พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย จริยาปิฎก เล่ม ๕ ภาค ๓ - หน้า 572-576 FILE 74) ดังนี้

“บารมี ๑๐” หมายถึง **ปฏิบัติทานอันยวดยิ่ง คุณธรรมที่ประพฤติปฏิบัติอย่างยวดยิ่ง คือ ความดีที่บำเพ็ญอย่างพิเศษ เพื่อบรรลุซึ่งจุดหมายอันสูง จึงจะบรรลุโพธิญาณ คือ “ความเป็นพระพุทธรูปเจ้า” และ “ความเป็นมหาสาวก”** เป็นต้น ได้แก่ **“ทาน-ศีล-เนกขัมมะ-ปัญญา-วิริยะ-ขันติ-สัจจะ-อธิษฐานะ-เมตตา-อุเบกขา”**

- (๑) ท่านกล่าว **“ทานในเบื้องต้น”** เพราะเป็นสิ่งที่ทั่วไปแก่สรรพสัตว์ โดยเป็นไปแม้ในชนเป็นอันมาก เพราะมีผลน้อย และ เพราะทำได้ง่าย
- (๒) ท่านกล่าว **“ศีลในลำดับของทาน”** เพราะความบริสุทธิ์ของผู้ให้และผู้รับด้วย “ศีล” เพราะกล่าวถึงการอนุเคราะห์ผู้อื่น แล้วกล่าวถึงความไม่เบียดเบียนผู้อื่น เพราะกล่าวถึงธรรมที่ควรทำ แล้วกล่าวถึงธรรมที่ไม่ควรทำ เพราะกล่าวถึง **“เหตุแห่ง โภคสมบัติ”** แล้วจึงกล่าวถึง **“เหตุแห่งภวสมบัติ”**
- (๓) ท่านกล่าว **“เนกขัมมะในลำดับของศีล”** เพราะความสำเร็จ **“ศีลสมบัติ”** ด้วย **“เนกขัมมะ”** เพราะกล่าวถึง **“กายสุจริต”** และ **“วจีสุจริต”** แล้ว จึงกล่าวถึง **“มโนสุจริต”** (กุสโลบาย) เพราะ **“ศีลบริสุทธิ์”** ให้สำเร็จ **“ฉาน”** โดยง่าย เพราะกล่าวถึง **“ความบริสุทธิ์ในความขวนขวาย”** ด้วยการละโทษของกรรม แล้วกล่าวถึง **“ความบริสุทธิ์แห่งอชยาศัย”** ด้วยการละโทษของกิเลส และ เพราะกล่าวถึงการละการครอบงำจิตด้วยการละความก้าวล่วง

- (๔) ท่านกล่าว “**ปัญญาในลำดับเนกขัมมะ**” เพราะความสำเร็จและความบริสุทธิ์แห่งเนกขัมมะด้วย “**ปัญญา**” เพราะกล่าวถึง “**ความไม่มีปัญญา**” ด้วยไม่มี “**มาน**” (ปัญญาในสมาธิ) จึงอยู่ “**ปัญญา**” มี “**สมาธิ**” เป็นปทัฏฐาน และ “**สมาธิ**” มี “**ปัญญา**” เป็นปัจจุปฏฐาน เพราะกล่าวถึง “**สมณนิมิต**” แล้วจึงกล่าวถึง “**อุเบกขานิमित**” (จตุตถฌาน) เพราะกล่าวถึง “**ความฉลาดในอุบาย**” อันทำประโยชน์แก่ผู้อื่น ด้วยการตั้งใจทำประโยชน์เพื่อผู้อื่น
- (๕) ท่านกล่าว “**วิริยะในลำดับของปัญญา**” เพราะความสำเร็จกิจด้วย “**ปัญญา**” โดยปรารภความเพียร เพราะกล่าวถึงความอดทนด้วยการเพ่งธรรม คือ “**ความสูญของสัตว์**” แล้วจึงกล่าวถึงความอัสจรรย์ของการปรารภเพื่อประโยชน์แก่สัตว์ เพราะกล่าวถึง “**อุเบกขานิमित**” แล้วจึงกล่าวถึง “**ปคกนิमित**” (ความเพียรพอดี) คือ นิमितในการระคับระคองจิต และ เพราะกล่าวถึง “**ความใคร่ครวญ**” ก่อนทำแล้วจึงกล่าวถึงความเพียร เพราะความเพียรของผู้ใคร่ครวญแล้วทำ ย่อมนำมาซึ่ง “**ผลวิเศษ**”
- (๖) ท่านกล่าว “**ขันติในลำดับของความเพียร**” เพราะความสำเร็จแห่งความอดกลั้นด้วยความเพียร จริงอยู่คนมีความเพียรย่อมครอบงำทุกข์ที่สัตว์และสังขารนำเข้าไป เพราะปรารภความเพียรแล้ว เพราะความเพียรเป็นอสังการของความอดกลั้น จริงอยู่ ความอดกลั้นของผู้มีความเพียรย่อมงาม เพราะกล่าวถึง “**ปคกนิमित**” (ความเพียรพอดี) แล้วจึงกล่าวถึง “**สมณนิमित**” (ความสงบด้วยสมาธิ) เพราะกล่าวถึง “**การละอุทัจจะและโทสะด้วยความเพียรยิ่ง**” จริงอยู่ “**อุทัจจะและโทสะได้ด้วยความอดทนในการเพ่งธรรม**” เพราะกล่าวถึงการทำความเพียรติดต่อของผู้มีความเพียร จริงอยู่ ผู้หนักด้วย “**ขันติ**” เป็น “**ผู้ไม่ฟุ้งซ่าน**” (อภัยคณินิมิต) ทำความเพียรติดต่อ เพราะกล่าวถึงความไม่มีติดหา เพื่อทำตอบในการปรารภทำประโยชน์เพื่อผู้อื่นของผู้ไม่ประมาท จริงอยู่ เมื่อความเพ่งธรรมตามความเป็นจริงมีอยู่ต้นหาย่อมไม่มี และเพราะกล่าวถึงความอดกลั้นทุกข์ที่ผู้อื่นทำในการปรารภประโยชน์เพื่อผู้อื่น
- (๗) ท่านกล่าว “**สังจะในลำดับของขันติ**” เพราะขันติตั้งอยู่ได้นานด้วย “**สังจะ**” เพราะกล่าวถึงความอดทนต่อความเสียหายของผู้ทำความเสียหาย แล้วกล่าวถึงความไม่ผิดพลาดในการทำอุปการะนั้น และเพราะกล่าวถึงความอดทนในการเพ่งธรรม คือ “**ความสูญของสัตว์**” แล้วกล่าวถึง สังจะอันเป็น “**ญาณ**” เพิ่มพูนขันตินั้น
- (๘) ท่านกล่าว “**อธิษฐานในลำดับของสังจะ**” เพราะความสำเร็จแห่งสังจะด้วย “**อธิษฐาน**” เพราะการงดเว้นยอมสำเร็จแก่ “**ผู้ตั้งใจไม่หวั่นไหว**” เพราะกล่าวคำไม่ผิดความจริง แล้วกล่าวถึง “**ความเป็นผู้ไม่หวั่นไหว**” (อภัยคณินิมิต) ในการกล่าวคำไม่ผิดความจริงนั้น จริงอยู่ ผู้ไว้ใจได้หวั่นไหว ประพฤติตามสมควรแก่ปัญญาในทาน เป็นต้น เพราะกล่าว “**ญาณสังจะ**” แล้วจึงกล่าวถึงการเพ่งความเป็นไปในสัมภาระทั้งหลาย จริงอยู่ “**ผู้มีญาณ**” ตามเป็นจริง ย่อม

อริยฐาน “**โพธิสมภาร**” (คุณความดีที่เป็นเครื่องประกอบของโพธิ) ทั้งหลาย และยัง “**โพธิสมภาร**” นั้น ให้สำเร็จ เพราะ “**ไม่หวั่นไหว**” (อภัยคณินิต) ด้วยปฏิบัติทั้งหลาย

(๕) ท่านกล่าว “**เมตตาในลำดับแห่งอริยฐาน**” เพราะความสำเร็จแห่งอริยฐานด้วยการสมทานทำประโยชน์เพื่อผู้อื่นด้วย “**เมตตา**” เพราะกล่าวถึงอริยฐานแล้วจึงกล่าวถึงการนำประโยชน์เข้าไป เพราะ “**ผู้สำรวจในโพธิสมภาร**” เป็นผู้มีปกตืออยู่ด้วย “**เมตตา**” และเพราะ “**ผู้มีอริยฐานไม่หวั่นไหว**” ยังสมทานให้เจริญด้วยการไม่ทำลายสมทาน

(๑๐) ท่านกล่าว “**อุเบกขาในลำดับแห่งเมตตา**” เพราะความบริสุทธิ์แห่งเมตตาด้วย “**อุเบกขา**” เพราะกล่าวถึงการนำประโยชน์ในสัตว์ทั้งหลาย แล้วจึงกล่าวถึงความไม่สนใจโทษผิดของผู้นั้น เพราะกล่าวถึง “**เมตตาภาวนา**” แล้วกล่าวถึงความเจริญอันเป็น “**ผลของเมตตาภาวนา**” นั้น และเพราะกล่าวถึง “**ความเป็นคุณน้าอัศจรรย์**” ว่า “**ผู้วางเฉยแม้ในสัตว์ ผู้ใคร่ประโยชน์**”

นอกเหนือจากนี้ เรื่อง “**การพัฒนาภูมิปัญญา**” ทั้งฝ่าย **โลกีย์ปัญญา** (ปัญญาจักกลาก) และฝ่าย **โลกุตตรปัญญา** (ปัญญาอริยะ) นั้น เป็น (๑) “**ทักษะการเรียนรู้**” และ (๒) “**ทักษะกระบวนการคิด**” (กระบวนการทัศน์-ความคิด เป็นด้วยสัมมาทิฐิ) ที่พระพุทธศาสนาเน้นเป็นสาระสำคัญในการปฏิบัติธรรม แต่อย่างไรก็ตาม ฝ่าย “**โลกีย์ปัญญา-ปัญญาจักกลาก**” (เครื่องงานวิชา) นั้น ย่อมเกิดขึ้นก่อนตั้งแต่จุดเดิมจากภาพที่แล้มาปฏิสนธิในชาตินี้ “**กระบวนการรับรู้ภาษา**” (Language Acquisition Process) ที่แสดงถึงระบบโครงสร้างทางความคิด เป็นสิ่งที่ติดตัวมา (พรสวรรค์-อดีตอรรถา) ส่วนความรู้ใหม่ๆ ที่เป็นธรรมทั้งหลายที่เกิดใน “**ปัจจุบันนัชา**” นั้น เป็น “**เรื่องสิ่งต้องแสวงหาด้วยตนเอง**” ที่เรียกว่า “**ทักษะกระบวนการเรียนรู้**” (Learning Process Skills) ซึ่งก็หมายถึง “**ภาษา-Language**” เช่น ในทางธรรม เรียกว่า “**นิรุติปฏิสัมภทา**” คือ ปัญญาแตกฉานทางภาษา อันทำให้เกิด “**สัมปปฏิสัมภทา**” คือ ปัญญาแตกฉานในธรรมอันทำให้เห็นเหตุการณ์เกิดแห่งปัจจัยทั้งหลาย ซึ่งมีผลต่อ “**อัตตปฏิสัมภทา**” คือ ปัญญาแตกฉานในความหมายอันทำให้เห็นผลแห่งประโยชน์ และทำให้เกิด “**ปฎิภาณปฏิสัมภทา**” คือ ปัญญาแตกฉานในปัญญาไหวพริบด้วยปฎิภาณ ได้แก่ (๑) **ความคิดริเริ่ม** (๒) **ความคิดสร้างสรรค์** (๓) **ความคิดประยุกต์ดัดแปลง** (เทคโนโลยีหรือวิทยาการแห่งนวัตกรรม) อนึ่ง ยังมีตัวอย่างที่พึงพิจารณาอย่างมาก คือ ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับบ้านครั้งในสมัยก่อนๆ ที่คนเป็นลูกศิษย์วัด แล้วกลายเป็นคนดีศรีเมืองได้จริง เพราะพระภิกษุสงฆ์ได้อบรมสั่งสอนมาเป็นอย่างดี ทั้งฝ่ายปัญญาที่คมด้วยปรัชญาชีวิตจริง และฝ่ายความประพฤติที่ถูกกาลเทศะ ไม่ใช่พวกฝืดเคืองได้ทั่วสังคม ซึ่งเหตุการณ์ดังกล่าวนี้ที่เป็นอยู่ในปัจจะบัน คือ (๑) “**บ้านกลายเป็นวัด**” คือ “**เหล่าฆราวาสรักษาศีลบริสุทธิ์กว่าสมณะ**” แต่ (๒) “**วัดกำลังกลายเป็นบ้าน**” คือ “**สมณะพยายามทำตนเป็นภคัสถ์ผู้มั่งคั่งทุกศีล**” อนึ่ง มีผู้สันตถิชนบอว่า “**ถ้าจับพระต้องอาบัติปาราชิกกันอย่างจริงจัง จะเหลือพระจริงๆ ไม่กี่รูปในแต่ละวัด**” ข้อนี้ ผู้มีอันดับสูงสุดในวัด พึงพิจารณาถูกวัดให้ดี เพราะต้องเป็นเจ้าภาพรับผิดชอบที่เป็นอัมงคลแห่งความเสื่อมวิบัติแก่พระ

ศาสนา งานนี้ วัดกับบ้านต้องดูแลซึ่งกันและกัน เป็นการสืบทอดพระศาสนาอย่างจริงจัง ไม่ใช่หน้าที่ของใครคนหนึ่งที่ต้องผูกขาดไว้ฝ่ายเดียว ก็อย่าปล่อยให้กลายเป็น “**สิ่งมหัศจรรย์ของโลก**” ก็แล้วกัน ด้วยเหตุนี้พระพุทธศาสนาจึงต้องมีบุคคลผู้มีปัญญาหลายๆ เข้ามาบวชเพื่อสืบทอดพระศาสนา เพราะพระศาสนาถือเป็นสรณะที่พึ่งของชีวิตมนุษย์อย่างแท้จริง มิฉะนั้น ผู้คนจะเข้าใจผิดไปถือ เต่า จระเข้ นกคู้ม สาลิกา แมวตาเพชร จิ้งจกสองหาง ปลีกกล้วยพญานาค เป็นต้น ให้เป็นที่พึ่งแห่งโชคโลกไป พระศาสนาต้องการผู้มีปัญญา มาสืบทอดพระศาสนา ซึ่งปัญญาในพระพุทธศาสนานั้น ทำให้รู้แจ้งโลกทั้ง ๓ ภูมิ ได้แก่ (๑) **โลกมนุษย์** (๒) **โลกทวยเทพทวดา** และ (๓) **โลกนิพพาน** ให้สังเกตว่า “**สรรพสิ่ง**” จะแยกออกเป็น (๑) **สมมติสังขะ** กับ (๒) **ปรมาตตสังขะ** และ แยกออกเป็น “**ธรรมทั้งปวง**” ที่ประกอบด้วย (๑) **สังขตธรรม**-สมมติสังขะ กับ (๒) **อสังขตธรรม**-ปรมาตตสังขะ ในขั้นตอนการเจริญภาวนานั้น ต้องประกอบด้วย (๑) **สมถภาวนา-สมาธิ** และ (๒) **วิปัสสนาภาวนา-ปัญญา** ซึ่งกระบวนการพัฒนาจิตใจทั้ง ๒ ประการ นั้น เป็นขั้นตอนที่ต้องทำความเข้าใจให้ถูกต้อง ทั้งฝ่าย “**อกุศลธรรม-กุศลธรรม**” กับ “**อภัยกตธรรม**” โดยการเจริญภาวนานั้น ให้เลือกพัฒนากายและจิตด้วย “**กุศลธรรม**” กับ “**อภัยกตธรรม**” ซึ่ง “**กุศลธรรม**” (โสภณจิต) จะครอบคลุมภูมิจิตทั้ง ๔ ได้แก่

อธิศีลสิกขา: สัมมาวาจา-สัมมากัมมันตะ-สัมมาอาชีวะ

(๑) กามาวจรภูมิ

อธิจิตตสิกขา: สัมมาวายามะ-สัมมาสติ-สัมมาสมาธิ

(๒) รูปาวจรภูมิ

(๓) อรูปาวจรภูมิ

อธิปัญญา: สัมมาทิฐิ-สัมมาสังกัปปะ

(๔) โลกุตตรภูมิ

๔.๑ โลกุตตรมรรค

อริยมรรค ๘

โสดาปัตติมรรค-สกทาคามิมรรค-อนาคามิมรรค-อรหัตตมรรค

๔.๒ โลกุตตรผล-สัมมาญาณ

อริยผล ๔-สามัญผล ๔

โสดาปัตติผล-สกทาคามิผล-อนาคามิผล-อรหัตตผล

๔.๓ พระนิพพาน-สัมมาวิมุตติ

นิพพาน ๒

๔.๓.๑ **สอุปาทิเสสนิพพาน**-นิพพานยังมีอุปาทิเหลือ

๔.๓.๒ **อนุปาทิเสสนิพพาน**-นิพพานไม่มีอุปาทิเหลือ

ดังรายละเอียดที่นำเสนอในภาพประกอบข้างล่างนี้

พุทธปัญญาแห่งมนุษยชาติ		
สรรพสิ่ง (สังขลิกัตตะ-อรรธบัญญัติ)		
สมมติสังขะ (นามบัญญัติ)		ปรมัตตสังขะ (นามบัญญัติ)
ความหมายนัยเดียว	ความหมายหลายนัย	ความหมายสูงสุด (ปรมัตตะ)
พจนานุกรม	สำนวน	ธรรมทั้งปวง (อภิธรรม)
อินทรีย์-อนินทรีย์		รูปชีวิตินทรีย์-อรูปลชีวิตินทรีย์
รูปธรรม-นามธรรม		รูปธรรม-นามธรรม (นามรูป)
มิจนัตตะ (เครื่องงานวิชา)		สัมมัตตะ (วิชา)
อัสสุตวาปุถุชน (ชนผู้ไร้การศึกษา)		อริยมุคค (กัลยาณปุถุชน-ภาวิตัตต์)
นักวิทยาศาสตร์-ผู้รู้-ปราชญ์เมธี-สัทบุรุษ		สัทบุรุษ-ปราชญ์มุนี-พระอรหันตชีนาสพ
ธรรมทั้งปวง		
ปฏิจสมุปบาท ๑๒-ไตรลักษณ์-อริยสังข์ ๔		
ธรรมนิยาม-ธรรมลัทธิ		
สังขตธรรม		อสังขตธรรม
กุศลธรรม อกุศลธรรม		อัพยาทธรรม
โลกียธรรม		โลกุตตรธรรม
กามาวจรธรรม-รูปาวจรธรรม-อรูปาจรธรรม		โลกุตตรธรรม
โลกียธรรม		ปรมัตตธรรม
อุปาทินนธรรม		อนุปาทินนธรรม
ชั้น ๕-อายตนะ ๑๒-ธาตุ ๑๘-อินทรีย์ ๒๒		จิต-เจตสิก-รูป-นิพพาน
วิภูษะ (อุปาทานชั้น)		วิวิภูษะ (ชั้นวินิมุต)
วิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ (ปรมัตต์)		พุทธปรมัตต์ (วิสุทธี)
ธาตุธรรมชาติ (สสารวัตถุ)		อมตธาตุ (อนุปาทีเสตนินพพาน)

ฉะนั้น สาธุชนผู้กัลยาณบุุชชนทั้งหลาย จงอย่าเสื่อมศรัทธาในพระพุทธรศาสนา ทั้งกุศลวาสนาบาปมีแห่งบุญทั้งหลายไปอย่างน่าเสียดาย ไปสมคบกับ “ความฉิบหายเสียคุณอันใหญ่” ที่จะได้บรรลุถึง “**โลกุตตรธรรม**” นี้ไป ตอนนี้ “**หมดเวลาโง่เขลาเบาปัญญา**” (อัสสุตวาบุุชชน) ได้แล้ว **พุทธบริษัท** (ภิกษุ-ภิกษุณี-อุบาสก-อุบาสิกา รวมทั้งสมณเณรน้อย) และ **พุทธศาสนิกชน** ทั้งหลาย ให้สนใจตั้งมั่นในพระธรรม (พระรัตนตรัย) กันอย่างจริงจัง “**ศึกษาให้รู้จริงแล้วเป็นครูเขาได้**” ไม่เป็นพวกลึงวอกเรียนพระธรรม เพราะในพวกลัทธินอกพระศาสนาทั้งหลาย ก็ไม่มีพวกลึงเป็นศาสดาเลย เพราะฉะนั้น อย่าเป็นลึงวอกมาบวช ถ้าเป็นพญานาคแปลงกายมาบวชนั้น ก็อีกเรื่องหนึ่ง ก็ยังบวชไม่ได้ มีแต่คนบวชได้ แล้วแปลงร่างกลายเป็นลึงวอกมาบวช เรื่องนี้เป็นสมการซับซ้อนทางคณิตศาสตร์นามธรรมขั้นสูง เพราะเป็นคนอยู่ภูมิที่สูงกว่าสัตว์เดรัจฉาน พอมาบวชกลายเป็นสัตว์เดรัจฉาน เขามีแต่สมการเหล่าเทพเทวดาที่ตกจากสวรรค์อยากมาบวช เพื่อให้กลายเป็น “**ภูมิแห่งพรหม-ผู้บรรลุรูปฌาน**” และ “**ภูมิแห่งอรุปรหม-ผู้บรรลุอรุปรหมหรือฌานสมาบัติ**” แล้วกลายเป็นอริยบุคคลแห่งโลกุตตรภูมิ เพื่อมุ่งหมายให้ถึง “**คุณสมบัติแห่งผู้เป็นพระพุทธเจ้า**” (พระปัจเจกพุทธะ-พระอริยสาวก-พระโยคาวจรชีนาสพ-พระอรหันตชีนาสพ) ไม่ใช่เป็นคนกลายเป็นลึงวอก เป็นสมการเชิงซ้อนแบบถดถอย (Abstract Regressive Equation) ซึ่งเป็นการไปลี้มทฤษฎีของนักมานุษยวิทยา ที่ตั้งทฤษฎีว่า “**คนมาจากลิง**” (คนมีลิงวานรเป็นพ่อแม่: ในข้อนี้ ให้นักมานุษยวิทยาไปสวนสัตว์เขาดิน แล้วไปเฝ้าลิงจนลิงแก่มาก ว่าหางลิงจะหด แล้วกลายเป็นเด็กทารกจริงหรือไม่ มีแต่ลิงจะตูดแดงขึ้นเรื่อยๆ แล้วตายไป ไม่เป็นมนุษย์ เพราะไม่สามารถแสดงสัญญาณการวิวัฒนาการเป็นมนุษย์ มีแต่จะลอกแบบนิสัยเฉวๆ จากมนุษย์เอาไปเป็นวัฒนธรรมลิง แล้วถ่ายทอดให้ลูกหลายรุ่นต่อไป จึงชนเหมือนลิง แต่ที่แปลกนิดหน่อย ลิงกับผู้แทนไม่คบกัน หมาก็ลอกแบบนิสัยจากนายของมัน เช่นกัน เพราะหมาสำคัญตนผิด คิดว่าตนเป็นคน ส่วนคนก็สำคัญตนเองผิด คิดว่าตนเป็นเทพหรือมืองค์ พอไหว้เซ่นทวยเทพทั้งหลายบ่อยๆ เข้า มันมีพิธียุ่งยากมาก ก็เลยถึงตนเอง เป็นเทพมันเสียเองดีกว่า ง่ายกว่ากันเยอะเลย นี่คือผลวิบากแห่งทฤษฎีคนมาจากลิงแท้ๆ แต่ถ้าตั้งทฤษฎีทางวัฒนธรรมว่า “**บ้านหลังนี้-รถคันนี้-เมียผัวลูกคนนี้-มาจากเงิน**” พอเป็นไปได้ในความคิดของสังคมวัตถุนิยมและบริโภคนิยมสมัยใหม่) ด้วยเหตุนี้ ความคิดที่เพี้ยนจากความจริง “**วิปัสสนา ๔ = วิปริต-อุบาทว์**” เหล่านี้ อาจเกิดขึ้นได้จริงในการปฏิบัติธรรม อันเป็น “**ความรู้ที่เกิดผิดภูมิด้วยโยนิโสมนสิการ**” (วิปัสสนูปกิเลส) นั่นคือ (๑) **ความเห็นในไม่เที่ยง ว่าเที่ยง** (๒) **ความเห็นในทุกข์ ว่าสุข** (๓) **ความเห็นในไม่ใช่ตัวตน ว่าตัวตน** และ (๔) **ความเห็นในไม่งาม ว่างาม** แต่ถ้าผู้เจริญปัญญาที่ประกอบด้วยอุบายวิธีที่แยกกายด้วยความเป็นผู้ฉลาดในการใช้กุศลโลบายที่แนบเนียน คือ “**โยนิโสมนสิการ**” ย่อมมีความเห็นเป็นตรงกันข้ามกับความวิปริตวิปัสสนาดังกล่าวนั้น ได้แก่ (๑) **ความเห็นในไม่เที่ยง ว่าอนิจตา** (๒) **ความเห็นในทุกข์ ว่าทุกข์ตา** (๓) **ความเห็นในไม่ใช่ตัวตน ว่าอนัตตา** และ (๔) **ความเห็นในไม่งาม ว่าอสุภะ** ฉะนั้น ปัญญาที่เกิดในภูมิแห่งพุทธปัญญา จึงไม่เป็นอย่างอื่นด้วยอาการอ่อนแ่งง โดยวิปริต เป็น “**ปัญญาความรู้ที่จริงแท้แน่นอนแห่งอริยสัจธรรม**” กลัวไหมที่พูดมาอย่างนี้ ถ้ารู้จักแล้วก็เร่งปฏิบัติธรรม แล้วชักชวนญาติมิตรมาหาพระรัตนตรัยอันเป็นสรณะที่พึ่งแห่งชีวิต

ในความเป็นจริงนั้น บรรดาปัญญาทั้งหลาย คือ องค์ความรู้ที่ประกอบด้วย ๒ อย่าง ได้แก่ (๑) **มิมิจฉาทิฏฐิ** **ครอบครองอยู่** กับ (๒) **มีสัมมาทิฏฐิครอบครองอยู่** ฉะนั้น **ในประการแรกนั้น** คือ “อุปาทินนธรรม” อันเป็นธรรมที่ถูกยึด ธรรมที่กรรมอันสัมปยุตต์ด้วย “**ตัณหาและทิฏฐิ**” เข้ายึดครอง ได้แก่ “**นามขันธ ๔**” ที่เป็นวิบาก และรูปที่เกิดแต่กรรมทั้งหมด กล่าวคือ บรรดา “**นามรูปแห่งขันธ ๕ ที่อยู่ในวิภวภู ๓**” (ให้พิจารณาตามหลัก **ปฏิจจนุปบาท-ปัจจยการ = ชัมมัฏฐิตินญาณ** คือ ความรู้ในปัจจยการ) ได้แก่ (๑) **กิเลส** (๒) **กรรม** (๓) **วิบาก** เพราะมีเจตนาทั้ง ๖ อันปรุงแต่งกรรมภพให้เกิดในอารมณฺ์ทั้ง ๖ ได้แก่ (๑) รูปธาตุ-รูปารมณฺ์ (๒) สัทธาธาตุ-สัทธาารมณฺ์ (๓) คันธธาตุ-คันธารมณฺ์ (๔) รสธาตุ-รสารมณฺ์ (๕) โภญฺฐัพพธาตุ-โภญฺฐัพพารมณฺ์ (๖) ธรรมธาตุ-ธรรมารมณฺ์ และ **ในประการหลังนั้น** คือ “**อนุปาตินนธรรม**” อันเป็นธรรมที่ไม่ถูกยึด ธรรมที่กรรมอันสัมปยุตต์ด้วย “**ตัณหาและทิฏฐิ**” ไม่เข้ายึดครอง ได้แก่ “**นามขันธ ๔**” ส่วนนอกนี้ “**รูป**” ที่มีใจเกิดแต่กรรมทั้งหมด และ “**โลกุตตรธรรม**” ทั้งหมด (**โพธิปักขิยธรรม ๓๗-โลกุตตรธรรม ๕-อริยมรรค ๔-สามัญผล ๔-อาสวักขยญาณ**) ดังนั้น กระบวนการปฏิบัติธรรมทั้งหมดทุกขั้นตอนนั้น คือ การทำลาย “**อุปาทินนธรรม**” (วิภวภูแห่งสังสารจักร-อารมณฺ์ ๖ ด้วยอุบายวิธีในโยนิโสมนสิการ คือ **อนุปัสสนา ๗-มหาวิปัสสนา ๑๘-และ-โพธิปักขิยธรรม ๓๗** เพื่อให้ตรัสรู้ใน **อริยสัจ ๔** ถ้ายังไม่เข้าใจอีกตรงนี้ ให้ไปฟังพิจารณาถึงโควัดสุปัฏญ์ อยู่ดิตริมแม่น้ำมูล-Moon River ที่อุบลฯ ก็แล้วกัน จนกว่าจะเข้าใจ) เพื่อให้เข้าถึง “**อนุปาตินนธรรม**” (วิภวภูแห่งพระนิพพาน) ที่เรียกว่า “**อนุปาติเสสนิพพาน**” (การดับขันธปรินิพพาน) หมายถึง นิพพานไม่มีอุปาทิเหลือ อยู่อีกแล้ว โดยนัยว่า ไม่ยึดมั่นอีกแล้วคราวนี้ พอทันที สิ้นสุดทันที หรือไม่มีเบญจขันธ์เหลืออีกต่อไป คือ ลอยตัวตั้งมั่นจิตด้วยไม่หวั่นไหว (อนันตริกสมาธิญาณ) และย่อมประกอบจิตไว้ด้วยการดับ “**สัตถุญา**” และ “**เวทนา**” (ดับอาสวะทั้งหลายด้วยอาสวักขยญาณ และ ญาณทัสสนะอันมีปริวิภูฏ ๓ หรือ ปัจจเวกขณญาณด้วยญาณทัสสนะ ๑๕ ประการ) เป็นในลำดับสุดท้าย ที่เรียกว่า “**จirimกจิต-ปรินิพพานจิต-จirimกวิญญาน**” หมายถึง จิตดวงสุดท้าย ซึ่งจะดับไป เมื่อพระอรหันต์ปรินิพพานด้วย “**อนุปาติเสสนิพพานธาตุ**” ที่เรียกว่า “**ชีวิตสมสึลลี**” หมายถึง ผู้สิ้นกิเลสพร้อมกับสิ้นชีวิต ผู้ได้บรรลुरुธรรมวิเศษแล้วก็ดับจิตพอดี

ดังนั้น ในขั้นตอนสุดท้ายของชีวิตมนุษย์ทุกคนนั้น ก็ยังต้องใช้ปัญญาจนถึงวินาทีสุดท้ายแห่งชีวิตของตน ไม่ใช่การตายอย่างไร้ค่า คือ “**ตายไม่ทันคิด**” เช่น ตามภาษาชาวบ้านเรียก “**ตายโหงตายท่า**” ไม่มีโอกาสตาแม้คนที่รักที่สุดในชีวิต หรือพ่อแม่ญาติทั้งหลาย ถือว่าเป็น “**การตายอย่างไม่มีเกียรติไม่มีศักดิ์ศรี**” อันก็ตายฉาบปุถุชนไม่พึงเลือกกระทำการนั้น “**ด้วยความประมาทในธรรม**” (โลกุตตรธรรมทั้งหลาย เช่น สติปัญญา ๔ เป็นต้น) การกำหนดจิตให้ตกอยู่ใน “**ภุมิแห่งรูปาวจรกุศลจิต**” อย่างหนึ่ง “**ภุมิแห่งอรูปาวจรกุศลจิต**” อย่างหนึ่ง และ “**ภุมิแห่งโลกุตตรจิต**” ในอันดับสุดท้าย ที่เรียกว่า “**มนิสการกรรมฐาน**” จะตายตอนไหนไม่สำคัญรับรองไม่ไปเกิดเป็นหมาเป็นแมวอย่างแน่นอน เพราะจิตประกอบด้วย “**สัมมาวายามะ-สัมมาสติ-สัมมาสมาธิ**” อยู่ตลอดเวลา ไม่เปลืองยังอาจจะรู้วาระ “**การทำกาละ**” (ตาย) ได้ด้วย คือ พระอริยสงฆ์ย่อมรู้ช่วงเวลาการละสังขารของตนได้อย่างแน่นอน เพราะจิตปราศจากนิเวรณฺ์และกิเลสทั้งหลายอย่างสิ้นเชิง แต่

นำสมเพชแต่พวกลูกศิษย์รอบข้างท่านที่ยังไม่เข้าใจพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง ไม่เกิดปัญญาเห็นธรรม
ดวงตาเห็นธรรม ด้วยอธิปัญญาที่ว่า:

(๑) อธิศีล-ศีลอันยิ่ง

ปาปญฺเจ ปุริโส กยิรา น นํ กยิรา ปุณฺปุณฺ
น ตมฺหิ ฉนฺทํ กยิราถ ทุกฺโข ปาปสฺส อจฺจโย
“ถ้าบุรุษพึงทำบาปไฉไร ไม่ควรทำบาปนั้นบ่อยๆ ไม่ควรทำความพอใจในบาปนั้น
เพราะว่าความสังสมบาปเป็นเหตุให้เกิดทุกข์”

(๒) อธิจิตต์-จิตอันยิ่ง

สมาธินั้น (๑) มีความไม่ฟุ้งซ่าน เป็นลักษณะ (๒) มีความกำจัด
ความฟุ้งซ่าน เป็นรส (๓) มีความไม่หวั่นไหว เป็นเครื่องปรากฏ
(๔) มีความสุข ความเจริญ เป็นปทัฏฐาน

(๒) อธิปัญญา-ปัญญาอันยิ่ง

ยงฺกิลฺลิจิ สมฺมทฺยธมฺ สพฺพพฺพตํ นิโรธธมฺมฺหุติ
“สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งหมดมีความดับเป็นธรรมดา”

เมื่อกล่าวถึงผู้เป็นพระอรหันต์ทั้งหลายไม่ยึดมั่นในธรรมทั้งหลายเหล่านั้น
จิตย่อมหลุดพ้นจากวิภวภูมิจึงไม่ถือในบาปและบุญ อยู่เหนือโลกสมมติบัญญัติ
จิตย่อมเป็นนิพพานแห่งวิภวภูมิจึง และย่อมเป็นปรมัตถ์ได้จริง

เพราะฉะนั้น ธรรมทั้งหลาย สภาวธรรมทั้งหลาย ปรมัตถ์จะทั้งหลาย คือ ความจริงที่ประกอบในกรรมอัน
เป็นอุบายวิธีที่แยกคายแห่งโยนิโสมนสิการ (วิปัสสนาด้วยพิจารณาเนื่องๆ สืบเนื่องกันอยู่ เจริญให้มาก ให้
บริบูรณ์สมบูรณ์ยิ่ง และไปบุญลดียิ่งขึ้นไป) ได้แก่ “อนุปัสสนา ๓” และ “มหาวิปัสสนา ๑๘” (ปัญญาเห็นธรรม
ทั้งปวง ได้แก่ ชั้น ๕-อายตนะ ๑๒-ธาตุ ๑๘-อินทริย์ ๒๒-กุศลธรรม-อกุศลธรรม-อภัยกตธรรม-
กามาวจรธรรม-รูปาวจรธรรม-อรูปาจรธรรม-โลกุตระธรรม ซึ่งถือเป็นปัญญา ที่เรียกว่า “**ทุกขา ปฏิปทา**
ทฤษฎาปัญญา” คือ ปฏิบัติลำบาก ทั้งรู้ได้ช้า) อันเป็นบาทฐานสำคัญให้เกิดปัญญาญาณใน “**ญาณ ๑๖-โศภส**
ญาณ” ซึ่งย่อมเข้าถึงปริชาสามารถถึงความตรัสรู้ถึง “**อริยสัจ ๔: วิภาคแห่งอริยมรรคญาณ**” ที่ปฏิสังขตด้วย
“**อริยมรรคมีองค์ ๘: อัฏฐมกคังควิกาวณญาณ**” ในทุกขั้นตอนทั้ง “**สมถพละและวิปัสสนาพละ**” ที่เรียกว่า
ปัญญาตรัสรู้ถึง “**จตุสัจจพุทธะ-พระอรหันตชีนาสพเจ้า**” เพราะฉะนั้น พุทธปัญญาญาณทั้งหลายใน
พระพุทธศาสนานั้น เป็นกระบวนการที่เข้าถึงได้ยาก เพราะเป็นเรื่องประณีตขั้นสูง ละเอียดลึกซึ้ง ที่พร้อม

ด้วย “**วิราคะแห่งโลกุตตรมรรค**” (สัมมาอริยมรรค: **อริยมรรคมีองค์ ๘-อริยสัจ ๔-อริยมรรค ๔**) กับ “**นิโรธแห่งโลกุตตรผล**” (สัมมาญาณ) อันเป็นบาทฐานแห่ง “**ความตรัสรู้**” (สัมโพธิ-**สัมโพธิญาณ**) และ “**การดับขันธปรินิพพาน-อนุปาทิสสนิพพานธาตุ**” (สัมมาวิมุตติ-**อรหัตตผลสมบัติ** = **ปัญญาในสมาธิ** คือ **อานันตริกสมาธิญาณ-อรหัตตผลวิมุตติ** = **ปัญญาในวิปัสสนา** คือ **อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ-สัมมาสัมโพธิญาณ**) เพราะฉะนั้น ในภูมิแห่งปัญญาตรัสรู้ในพระพุทธศาสนานั้น ต้องประกอบด้วย ๒ ปัญญา คือ (๑) **ปัญญาในสมาธิ-สมาธิขั้นสูง** กับ (๒) **ปัญญาในวิปัสสนา-ปัญญาขั้นสูง** ซึ่งรวมกันทั้งหมด ทำให้เห็น “**ธรรมทั้งปวง**” ตามสภาพเป็นจริง (**สังฆิกัตถะ-ตถตา**) ที่เรียกว่า “**ยถาภูตญาณ**” (**มรรคญาณ-อริยมรรค** พร้อมด้วย **ผลญาณ-อริยผล** = **สัมมาญาณ** เพื่อให้เข้าถึง “**สัมมาสัมโพธิญาณ**” จนบรรลุ **อรหัตตผลวิมุตติ** = **สัมมาวิมุตติ-วิมุตติขั้นสูง**) แห่งวิปัสสนาภูมิ และ ที่เรียกว่า “**ยถาภูตญาณทัสสนะ**” (**จิตตวิปัสสนา-มรรคสมาธิ-สมาธิในมรรค** = **วิมุตติญาณทัสสนขั้นสูง**) แห่งสมถภูมิหรือสมาธิภูมิ

ข้อพึงระวังประการหนึ่งในการศึกษาธรรม คือ “**คำศัพท์บัญญัติ**” (Terminology) ที่ใช้อ้างอิงถึงหลักธรรมหรือข้อธรรมต่างๆ นั้น ถ้าไม่รู้ชัดเจน ก็จะทำให้สับสนงงงวยได้ ถ้าไม่แน่ใจในความหมายอย่างแท้จริง ก็ควรเปิดพจนานุกรมทางพุทธศาสตร์ตรวจสอบความถูกต้องให้แน่ใจ เพราะบางครั้งคำศัพท์บางคำ มีความหมายแปรไปตามสภาพแวดล้อมที่คำศัพท์นั้น ไปปรากฏอยู่ แต่สภาวะธรรมที่เกิดขึ้นในวิปัสสนาภูมินั้น เมื่อผู้วิปัสสนาพิจารณาความสัมพันธ์ของธรรมทั้งหลายที่เป็นเหตุปัจจัยให้แก่กันและกัน “**ความหมาย-อรรถะ**” (Significations) ที่เกิดขึ้นอาจอยู่เหนือบัญญัติได้ เพราะความลึกและความกว้างของความหมายไม่สามารถบรรยายได้ด้วยคำศัพท์ทั่วไปในภาษามนุษย์ที่สมมติกัน ซึ่งถือเป็น “**องค์ความรู้**” (ความหมาย = A Body of Knowledge) ที่ปัญญาสามัญจะเข้าใจได้ชัดเจน เช่น สภาวะธรรมที่จิตใจขุ่นมัว เราจะบรรยายด้วยคำพูดหรือคำศัพท์มากน้อยแค่ไหน ถึงจะอธิบายได้ครบหมดจดทุกรายละเอียดได้ การจดจำ “**ภาพนิมิต**” (มโนภาพ) จึงเป็นสิ่งกลางในการสื่อความหมายอย่างแท้จริง ที่เริ่มวิเคราะห์องค์ประกอบต่างๆ ด้วยนิยามที่เป็น “**ปรมัตถสัจจะ**” (Absolute Truths) ก่อน และสรุปเป็น “**นิมิตแห่งความทรงจำ**” (Mental Images) ที่อยู่นอมนัยในถ้อยคำภาษาโลกสมมติที่มีอยู่ สมองจะบันทึกความทรงจำได้เป็นคำศัพท์ส่วนหนึ่ง ส่วนอีกส่วนหนึ่งนั้น จะเป็นรายละเอียดของ “**ภาพนิมิตในจินตนาการ**” ที่จะถ่ายทอดออกมาเป็นคำพูดที่ไม่สิ้นสุด คนที่มีข้อจำกัดทาง “**คลังคำศัพท์**” (Lexicon -ภาษาไทยโคดๆ ภาษาเดียวมีคำศัพท์สื่อสารจำกัด เช่น การสร้างคำใหม่ๆ กับความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี หรือพุทธศาสตร์ สุดท้ายจึงต้องใช้วิธีทับศัพท์ แล้วให้คำนิยามเอาเอง ต่างจากภาษาลาติน หรือ ภาษาบาลีสันสกฤต ที่เป็นภาษาแบบเดิมวิภคปัจจัยจากรากศัพท์ = Inflectional Language อย่างเช่น Computer คำไทยนิยามว่า **เครื่องจักรสมองกล** ไม่มีใครนำไปใช้ มีแต่ในห้างร้าน) ก็ยังมีปัญหาในระดับความเข้าใจ ที่ละเอียดอย่างประจักษ์แจ้งในกระบวนการคิด อธิบายได้น้อยและเชื่อมโยงความคิดที่เป็นมโนภาพความนึกคิดได้น้อย บางคนเข้าใจสภาวะธรรมบางอย่างได้พอดี แต่ในด้านการแสดงออกทางการสื่อความหมายด้วย การพูด หรือการเขียน ทำได้ยากลำบากมาก จนดูเหมือนว่า ท่านย่อยความคิดยัง

ไม่เสร็จ ยังไม่ตกผลึกความคิดนั้นๆ เลยมองดูเป็นมึนงง ไม่รู้ว่ารู้จริงหรือเปล่า ความเข้าใจถูกต้อง กับ กระบวนการสื่อความหมายนั้น จะต้องไม่ล้ำกันทางปัญญา (Knowledge Lag) คือ “มีความเข้าใจแต่บอกไม่ได้” ในทางธรรม ไม่ถือว่าท่านผู้นั้น ได้บรรลุปัญญาแตกฉาน “ปฏิสัมภิทา ๔” ได้ ก็หมดสิทธิ์ได้เป็น “ปฏิสัมภิตปัตตะ” (ข้อ ๕ ในอรหัตต์ ๕) เปรียบเทียบได้กับพวกเรียนระดับบัณฑิตวิทยาลัย แล้วอธิบาย ศาสตร์สาขาของตนไม่รู้เรื่อง คิดแต่ว่า “กูเจ๋ง-กูใหญ่-กูแน่-กูเก่ง” (แต่เป็นไปทางความคิด) แค่นั้นเอง ถ้า ทำงานอยู่หน่วยงานไหน ก็ถือว่าหน่วยงานนั้นช่วยจริงๆ ได้คนเหมือนจะบ้ามาทำงานด้วย ระวังอย่าไปอยู่ ใกล้กับพวกพูดไม่รู้ภาษาแต่เรียนสูง เหมือนลิงขึ้นต้นไม้พร้าวสูงๆ ไม่แตกต่างกัน ทักษะการสื่อสารเหล่านี้ เป็นประสบการณ์ที่สามารถฝึกฝนได้ ในทักษะทั้ง ๔ ด้าน (๑) ฟัง (๒) พูด (๓) อ่าน (๔) เขียน ซึ่งเป็นเหตุ บังคับที่ทำให้เกิดกระบวนการคิด (โยนิโสมนสิการ) เพราะฉะนั้น การประมวลมาซึ่งความรู้แห่งปัญญา ทั้งหลายในการเจริญภาวนาในพระพุทธศาสนา จึงเป็นความเข้าใจที่สามารถบรรยาย “ความหมาย” (ความ นึกคิดในใจ) โดย “ภาษาโลกสมมติ” (นิรุตติบัญญัติสัมภิทา) ถ้าอ่านมาก ก็ควรเขียนให้มาก ถ้าฟังมากก็ควรพูด ให้มาก หรือจะทำสลับกันก็ได้ ทุกอย่างเป็นการสร้างสมประสบการณ์ ที่ทำให้เกิดทักษะทั้งการเรียนรู้และการ แสดงออก หรือการนำเสนอรายงาน หรือการแสดงธรรม

ในการพัฒนากระบวนการคิดในการสร้างปัญญาใหม่ๆ ให้เกิดขึ้นนั้น คนที่ขาดทักษะทางภาษาบาลี สันสกฤตก็อาจเสียโอกาสมากหน่อย เพราะอย่างไรก็ตาม ก็ต้องทำความเข้าใจกับคำศัพท์เฉพาะสาขาทาง พุทธศาสตร์อยู่วันยังค่ำ จะไปนิยามศัพท์ขึ้นเอง คงเป็นเรื่องไม่เหมาะสม อนึ่ง คนที่ไม่เข้าใจหรืออ่านคำบาลี ไม่ออก ถึงว่าเป็น **คนเสียโอกาสทางการศึกษาพระศาสนา** อย่างน่าเสียดาย อนึ่ง คนไทยไม่ชอบอ่านหนังสือ และเขียนบทความกัน จึงยังไม่ใช่ “สังคมแห่งการเรียนรู้อย่างแท้จริง” การเผยแพร่ทางปัญญายังมีน้อย บทความทางวิชาการยังเป็นการลอกความคิดต้นฉบับมากล่าวซ้ำ ส่วนความคิดของตนเองไม่รู้มีอยู่ไหน ยังมี คิดแบบหลบๆ ซ่อนๆ เพราะคิดเองไม่เป็น ในการต่อสู้บนเวทีโลก เรายังอาศัยลูกนำส่งสาร เพราะเชื่อจนเชื่อ **ไม่แสดงออกด้วยความกล้าหาญทางปัญญา ทั้งที่พระพุทธศาสนา ก็สอนให้แก้สลักล้างปัญญา** ดังเช่น พระ สัมมาสัมพุทธเจ้า มีความอาจหาญแก้สลักล้าง ไม่ครั่นคร้าม ในการประกาศพระศาสนา ท่ามกลางลัทธิ พราหมณ์และฮินดู จนดำรงอยู่มาจนทุกวันนี้เกือบ ๒,๖๐๐ ปี ตัวอย่างดีๆ แบบนี้ ไม่เห็นทำตาม **อาจเป็น เพราะศึกษาพระศาสนาไม่ถึงแก่นแท้ก็ได้** มัวแต่ไปจำแต่ชุก เลยเอาชุกมาเป็นรูปเคารพบูชาแทน พระพุทธรูป เป็นการแสดงออกถึงความโง่เขลาทางปัญญาที่ไม่น่าให้อภัย เพราะเป็นชาวพุทธ เพียงแต่อยาก บอกว่าจน เลยทำอะไรสิ้นคิดได้ เพราะชุกกินเก่ง ขออะไรก็ได้ตามปรารถนา เลยยกขึ้นเป็นสัญลักษณ์นำ โชค **ความคิดนอกถิ่นนอกทางออกจากหลักพระศาสนายังมีมาก** เพราะคนยากจนมีเยอะในสังคมบ้านเรา พวก เราไม่อายกันเองที่มีเพื่อนร่วมชาติ พวกกันถูดัน ไม่ขอหวย เพื่อยังชีพต่อตามระยะงวดหวย พวกกันทนหน้าด้าน อยู่กันได้อย่างไร ไม่ช่วยเหลือกันให้พ้นทุกข์ ด้วยปัญญาที่จะแข่งขันกับคนอื่นอย่างสร้างสรรค์ในทางที่ เจริญ **อย่างน้อยก็น่าจะคิดอาวุธทางปัญญาให้จากโรงเรียน แต่สังคมก็ละเลยกันไปเอง คนไทยไม่รักกันแล้ว ใครจะคิดดีๆ มาช่วยเรา** ชอบฝันลมๆ แล้งๆ มีสมองสองมือยังไม่ช่วยกันและกัน “คิดไม่ออกก็ศึกษาพระ

ศาสนาอย่างจริงจังให้แก่พระศาสนา อย่าไปหลงทาง พระธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว เป็นสัจธรรมที่พึ่งแห่งชีวิตได้จริง”

อนึ่ง “**พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งปัญญา**” สังคมเรามีของดีแล้ว แต่ต้องประยุกต์ใช้ให้เป็นอย่างสร้างสรรค์ ซึ่งจะเป็น “**อริยทรัพย์**” (ปัญญา) ได้อย่างแน่นอน ใช้ไม่หมดไม่สิ้นตลอดไป มากกว่าการมีทรัพยากรบ่อน้ำมัน หรือเหมืองแร่ทองคำเสียอีก สังคมโลกทุกวันนี้ พวกกันเรียกว่า “**ต้นทุนทางปัญญา**” (Intellectual Capital) ซึ่งไม่ใช่การมีระดับการศึกษาสูง “**แต่ไม่รู้จริง**” นับเป็นต้นทุนทางปัญญาไม่ได้ มีแต่จะติดลบอีกต่างหาก เขาให้นับคุณภาพของบุคคลในองค์กรหรือสังคม แล้วประเมินมูลค่าออกมาเป็นตัวเลข เพื่อจะวัดแรงว่าจะแข่งขันกับคู่ต่อสู้ได้ดีกว่าหรือแพ้ คือ ความคิดนี้เป็นแบบพวกทุนนิยม ที่วัดทุกอย่างเป็นเงิน แต่ถ้าจะว่าไปก็อีกอย่างหนึ่ง การพิจารณาเห็นตัวเลข น่าจะทำให้เข้าใจมูลค่าตนเองเป็นอย่างไร เพราะปฏิเสธความจริงทางสังคมเช่นนี้ไม่ได้ แต่ใช้ “**ปัญญาครอบงำ**” ไตร่ตรองคิดให้เป็น ไม่เช่นนั้น เราก็อยู่ร่วมสังคมได้ยากเช่นกัน เพราะกลายเป็นพวกสุดเอียง (อันตา-ที่สุด ๒ อย่าง) นั่นคือ (๑) สุขก็สุขเกินมนุษย์และเทวดา เรียกว่า “**กามสุขัลลิกานุโยค**” คือ การหมกมุ่นอยู่ด้วยกามสุข ว่าเป็นสุขสูงสุด (๒) ทุกข์ก็ทรมานจนไม่ใช่เรื่องของมนุษย์เดินดินกินข้าวแกง คิดจนเกินฟ้าเกินแผ่นดิน จนจะไม่มีที่อยู่กับเขาบนพิภพนี้ได้ เรียกว่า “**อัตตakilมถานุโยค**” คือ การประกอบความลำบากเดือดร้อนแก่ตนเอง การบีบคั้นทรมานตนให้เดือดร้อน ว่าเป็นการดับกิเลสระอาจะ แนวคิดนี้เกิดขึ้นในสมัยพุทธกาลมาก่อน ที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า ไม่ใช่ทางแห่งความหลุดพ้นได้เพราะพระองค์ทรงประสบมาด้วยตนเองหมดแล้ว ซึ่ง “**ที่สุด ๒ อย่าง**” นี้ เป็นปฏิปักษ์กับแนวคิด “**มัชฌิมาปฏิปทา**” หมายถึง เส้นทางสายกลางแห่งปัญญา นั่นคือ (๑) **เริ่มด้วยปัญญา** (๒) **ดำเนินด้วยปัญญา** (๓) **นำไปสู่ปัญญาอันยิ่งยง** โดยประพฤติปฏิบัติตาม “**อริยมรรคมีองค์ ๘**” เพื่อให้เกิด “**ปัญญาในสมาธิ**” และ “**ปัญญาในวิปัสสนา**” เพื่อความตรัสรู้ “**อริยสัจ ๔**” เป็นที่สุด นั่นคือ “**พระอรหันตชินาสพ**” แต่อย่างไรก็ตาม トラบาคที่ยังเป็นมนุษย์ปุถุชนธรรมดาอยู่ “**ปัญญาความรอบรู้ทั้งหลาย**” นั้น ย่อมมีค่าต่อการดำรงชีวิตในสังคมที่ต้องเป็นไปอย่างสร้างสรรค์ประกอบด้วยคุณธรรม เมื่อมีโอกาสเหมาะสมในชีวิต ก็ค่อยก้าวอย่างสุ่มโพธิ์แห่งผ้ากาสาพัสตร์ ก็ให้เป็นคนดีทั้งฝ่ายโลกและฝ่ายธรรม ไม่เสียชาติเกิด

ฉะนั้น ปัญญาที่มีอยู่ทั้งหลายนั้น จะเป็นสิ่งที่คิดแก้ไขไหนก็ตาม ถ้าผู้เป็นเจ้าของไม่ฉลาดเชี่ยวชาญพอที่จะใช้ปัญญาให้เป็น ก็ไม่เกิดประโยชน์อะไรได้มากมายเป็นที่สุดในชีวิต ซึ่งอาจทำให้พังพินาศทั้งทางโลกและทางธรรมก็ได้ เพราะบุคคลผู้เขลาไม่สามารถนำปัญญาทางโลกไปต่อปัญญาทางธรรมได้อย่างเหมาะสม ถึงจะครองตนอยู่ในสมณเพศ ก็ยังคิดเป็นปุถุชนเช่นเดิม แต่ธรรมชาติดีความยุติธรรมตาม “**กฎแห่งกรรม**” คือ (๑) **ทำดีย่อมได้ดี** และ (๒) **ทำชั่วย่อมได้ชั่ว** เพราะใครคิดไว้แบบไหน สภาพสิ่งแวดล้อมนั้น ย่อมเปลี่ยนไปความคิดที่แท้จริงของบุคคลนั้น ซึ่งไม่สามารถปิดบังซ่อนเร้นไม่ว่ากุศลหรืออกุศลก็ตาม ดังเช่น พระอริยสงฆ์ย่อมไม่เป็นปุถุชนอีก มิฉะนั้น ก็คงไม่ได้เป็นพระอริยสงฆ์ (พระอรหันตชินาสพ) อย่างแน่นอน เพราะฉะนั้น องค์ความรู้ในธรรมทั้งปวงนั้น เป็นความรู้ทั้งหมดทั้งทางโลกและทางธรรมที่เสมอกัน แต่ไม่

ถ่วงละเมิดซึ่งกันและกัน ต่างฝ่ายต่างมีอำนาจขอบเขตของตนที่ชัดเจน ความรู้ฝ่ายธรรมเป็นสิ่งที่เป็นอริยะที่ จะต้องทำลายหรือดับเรื่องทั้งหลายที่เป็นฝ่ายโลกียวิสัย เพราะเมื่อไหร่ มีการอ่อนข้อให้แก่สังกิเลสทั้งหลาย ก็เมื่อนั้น ก็คือ **“จุดจบอวสานแห่งความเป็นอริยะได้ทันที”** เพราะกิเลสทั้งหลายไม่มีวันหยุดที่จะทำลายจิตใจ ของมนุษย์ มีข้อพึงระวังประการหนึ่ง คือ ผู้เป็นอริยะแล้ว (พระอรหันต์) ย่อมไม่นำปัญญาอันบริสุทธิ์แห่งโลกุ ตตรธรรมไปใช้ประโยชน์ในการพอกพูนกิเลสทางโลก ไม่มีกุศลโลบายแบบคายนที่จะเลียงพระธรรมวินัยทั้ง มีเจตนาหรือไม่มีเจตนา เพราะเป็นบุคคลผู้หลุดพ้นจากกิเลสและทุกข์ทั้งปวงแล้ว แต่อย่างไรก็ตาม ผู้ที่ ต้องการนำพุทธปัญญาญาณไปใช้ในกิจกรรมทางโลกนั้น ก็ขึ้นกับเจตนาของกลุ่มคนนั้นว่าจะนำไปใช้เพื่อ การกุศลหรือสร้างความคิดร้ายให้แก่สังคม เพราะตามหลัก **“กฎแห่งกรรม”** นั้น ย่อมเป็นจริงตามธรรมดา นั้นคือ (๑) **“ทำดีย่อมได้ดี”** และ (๒) **“ทำชั่วย่อมได้ชั่ว”** จริงแท้ไม่เป็นอย่างอื่น

อย่างไรก็ตาม **“ปัญญาทางโลก-ปัญญาสามัญ”** นั้น แม้จะได้ชื่อว่า **“ไตรจ্ঞานวิชา”** ก็ตาม แต่ก็ไม่ได้หมายถึง วิชาที่เป็นอกุศลทั้งหมดไม่ เพียงแต่ว่า เป็นไปตามนัยที่ขัดแย้งกับ **“โลกุตรธรรม”** ทั้งหมดเท่านั้น เพราะ เป็นกันคนละทาง แต่ในความเป็นจริงนั้น มนุษย์ต้องประกอบอาชีพการงาน ที่ต้องเลือกที่เป็นสัมมาอาชีพ ฉะนั้น ปัญญาที่ทำให้เข้าใจธรรมทั้งหลาย ทั้งฝ่ายโลกและฝ่ายธรรม เป็นอย่างคตินั้น ประกอบกับบุคคลนั้น ประพฤติตนเป็น **“สัตบุรุษ”** อยู่แล้ว โอกาสที่ที่เลือกพัฒนาตนเป็นอริยะต่อไปนั้น ก็ยังพอมืออยู่บาง แต่ผู้ ฉลาดด้วยกุศลโลบายที่ดีเยี่ยมนั้น ย่อมนำความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม มาใช้ในการพัฒนาสังคมให้ดีขึ้น ได้ ให้เป็นสังคมที่สงบสุข ผู้คนเป็นคนดี ไม่เป็นอันตรายต่อผู้อื่น เพียงแต่ว่าใครจะมีโอกาสดีกว่ากัน ที่จะได้ ปฏิบัติธรรมจนเข้าถึง **“สัจภาวะแห่งพระนิพพาน”** ได้จริง การไม่มี **“สติสัมปชัญญะ”** (สติปัญญา) ย่อมเป็น อันตรายต่อปุถุชนและกัลยาณปุถุชน เพราะความไม่รู้จัก อะไรคืออะไรชั่ว ไม่มีจุดหมายปลายทางที่ชัดเจนใน ชีวิต การมีชีวิตกินนอนนอนแก่ป่วยตาย มันเป็นวิถีชีวิตที่ไม่แตกต่างไปจากสัตว์เดรัจฉานทั่วไป เพราะเป็นผู้ จมอยู่ในความมืดแห่งอวิชชา ซึ่งเกิดจากความไม่รู้จักคิดไตร่ตรองถึง **“เส้นทางชีวิตที่เป็นอริยะ”** ที่มีอศกภาพ ชีวิตที่เหนือกว่าภูมิทั้ง ๓ ได้แก่ (๑) **กามาวจรภูมิ-กามาวจรธรรม** (๒) **รูปาวจรภูมิ-รูปาวจรธรรม** และ (๓) **อรุ pawจรภูมิ-อรุ pawจรธรรม** ฉะนั้น ภูมิที่อยู่เหนือกว่านั้น คือ (๔) **โลกุตรภูมิ-โลกุตรธรรม** ดังนั้น จะ เห็นได้ว่า **“ปุถุชน”** ส่วนใหญ่จะอยู่ใน **“อกุศลกามาวจรภูมิ”** มากกว่าจะเป็น **“กุศลกามาวจรภูมิ”** หรือ มิฉะนั้น ก็อยู่สลับหมุนเวียนไปมาระหว่างทั้ง ๒ ภูมิ นี้ ที่เรียกว่า **“สังสารทุกข์แห่งภวัจักร” (โลกธรรม ๘: มี ลาก-ไม่มีลาก-มียศ-ไม่มียศ-นินทา-สรรเสริญ-สุข-ทุกข์)** นั่นคือ **“ผู้มีโสกะ-ปริเทวะ-ทุกข์-โทมนัส-อุ ปายาส เป็นธรรมดา”** แต่ในทางตรงกันข้าม ผู้ที่ถึงพร้อมด้วย **“พุทธปัญญาแห่งมนุษยชาติ”** ดีแล้ว ย่อมเป็นผู้ ที่จะสํารอกกิเลสทั้งหลายและทุกข์จากวิญญู (กิเลส-กรรม-วิบาก) ที่ประกอบด้วย ๒ อากาโร ได้แก่ (๑) **ปัญญาในสมาธิ** และ (๒) **ปัญญาในวิปัสสนา** นั่นคือ มีปัญญาเห็นธรรมทั้งหลายตามที่เป็นจริง (สัจฉิกัตตะ- ปรมัตตะ) พิจารณาเห็นองค์แห่งปัจจัยการในปฏิจจสมุปบาททั้ง ๑๒ ประการ ว่ามี **“อวิชชา-ตัณหา”** เป็น มูลเหตุแห่งทุกข์ (โสกะ-ปริเทวะ-ทุกข์-โทมนัส-อุปายาส) โดยพิจารณาตามหลัก **“อทธา ๓-กาล ๓”** ได้แก่

(๑) อดีต = อวิชา-สังขาร

(๒) ปัจจุบัน = วิญญาณ-นามรูป-สพายนะ-ผัสสะ-เวทนา-ตัณหา-อุปาทาน-ภพ

(๓) อนาคต = ชาติ-ชราและมรณะ

ฉะนั้น ปัญญาความรู้ในปัจจุอาการใน ๑๒ องค์ประกอบ นั้น ที่เห็นตามเป็นจริง คือ “**ธัมมัญญัติญาณ**” (ปัจจัยปริศนญาณ) โดยปฏิสังขตกับ “**สัมมสนญาณ**” คือ ปัญญาเห็นนามรูปโดยไตรลักษณ์ ที่เป็นบาทฐานใน “**อนุปัสสนา ๗**” อันทำให้เกิดปัญญาสำคัญในวิปัสสนา ๑๐ ประการ และ “**มหาวิปัสสนา ๑๘**” นั่นคือ การพิจารณาสภาวะธรรมอยู่บ่อยๆ อย่างสืบเนื่อง ที่เรียกว่า “**มนสิการกรรมฐาน**” ดังนี้

“**ปัญญา ๑๐**” หมายถึง **ปัญญาที่เกิดจากการเจริญอนุปัสสนา** ได้แก่

- (๑) “**ชวนปัญญา**” — **ปัญญาเร็ว** โดยเจริญ “**อนิจจานุปัสสนา**” [เห็นความไม่เที่ยง]
- (๒) “**นิพเพธิกปัญญา**” — **ปัญญาทำลายกิเลส** โดยเจริญ “**ทุกขานุปัสสนา**” [เห็นความทุกข์]
- (๓) “**มหาปัญญา**” — **ปัญญามาก** โดยเจริญ “**อนัตตานุปัสสนา**” [เห็นความไม่ใช่ตัวตน]
- (๔) “**ติกขปัญญา**” — **ปัญญาคมกล้า** โดยเจริญ “**นิพพิทานุปัสสนา**” [หน่ายในกองทุกข์]
- (๕) “**วิบูลปัญญา**” — **ปัญญากว้างขวาง** โดยเจริญ “**วิราคานุปัสสนา**” [ดับความกระหายวิภว]
- (๖) “**คัมภีรปัญญา**” — **ปัญญาลึกซึ้ง** โดยเจริญ “**นิโรธานุปัสสนา**” [ดับกิเลส]
- (๗) “**อัสตามันตปัญญา**” — **ปัญญาไม่ใกล้** โดยเจริญ “**ปฏินิสัคคานุปัสสนา**” [สลัดคืน]
- (๘) “**ปฏิสัมภิตา ๔**” — **ปัญญาแตกฉาน** โดยเจริญ “**อนุปัสสนา ๗**” [ปัญญาแตกฉาน-อุเบกขา]
- (๙) “**ปูลุปัญญา**” — **ปัญญาแน่นหนา** โดยเจริญ “**ปัญญา ๘**” [ความรู้ทั่วถ้วน-สัพพัญญู]
- (๑๐) “**หาสปัญญา**” — **ปัญญาร่วงโรย** โดยเจริญ “**ปัญญา ๙**” [ทิพยจักขุ-ปัญญาจักขุ]

“มหาวิปัสสนา ๑๘” หมายถึง การทำให้แจ้งในธรรม การแทงตลอดธรรมมีความสงบเป็นประโยชน์ การทำให้แจ้งซึ่งธรรมที่ควรทำให้แจ้งที่ศึกษาอยู่ เมื่อรู้ความที่จิตมีอารมณ์เดียว ไม่ฟุ้งซ่าน ด้วยสามารถความเป็นผู้ระงับในสภาวะธรรมนั้นๆ ได้แก่

- (๑) “อนิจจานุปัสสนา” — การพิจารณาเห็นความไม่เที่ยง เมื่อละนิจจสัญญาได้
- (๒) “ทุกขานุปัสสนา” — การพิจารณาเห็นความทุกข์ เมื่อละสุขสัญญาได้
- (๓) “อนัตตานุปัสสนา” — การพิจารณาเห็นความไม่ใช่ตัวตน เมื่อละอัตตสัญญาได้
- (๔) “นิพพิทานุปัสสนา” — การพิจารณาเห็นความเบื่อหน่าย เมื่อละความพอใจได้
- (๕) “วิราทรานุปัสสนา” — การพิจารณาเห็นความคลายกำหนด เมื่อละราคะได้
- (๖) “นิโรทรานุปัสสนา” — การพิจารณาเห็นความดับ เมื่อละสมุทัยได้
- (๗) “ปฏินิสัคคานุปัสสนา” — การพิจารณาเห็นความสลัดคืน เมื่อละความยึดถือได้
- (๘) “ขยานุปัสสนา” — การพิจารณาเห็นความสิ้นไป เมื่อละฉนสัญญาได้
- (๙) “วยานุปัสสนา” — การเห็นความเสื่อมไป เมื่อละอายุหนะ (การประมวไลว) ได้
- (๑๐) “วิปริณามานุปัสสนา” — การพิจารณาเห็นความแปรปรวน เมื่อละฐฐสัญญา (ความสำคัญว่ายั่งยืน) ได้
- (๑๑) “อนิมิตตานุปัสสนา” — การพิจารณาเห็นความไม่มีเครื่องหมาย เมื่อละนิมิตได้
- (๑๒) “อัปป์นิตตานุปัสสนา” — การเห็นธรรมไม่มีที่ตั้ง เมื่อละปป์นิตได้
- (๑๓) “สุญญตานุปัสสนา” — การพิจารณาเป็นความว่างเปล่า เมื่อละอภินิเวสได้
- (๑๔) “อธิปป์ญญธรรมวิปัสสนา” — การพิจารณาเห็นธรรมด้วยปป์ญญาอันยิ่ง เมื่อละสาราทานาภินิเวสได้
- (๑๕) “ยถาภูตญาณทัสสะ” — ความรู้ความเห็นตามความเป็นจริง เมื่อละสัมโมหาภินิเวสได้
- (๑๖) “อาทีนวานุปัสสนา” — การพิจารณาเห็นโทษ เมื่อละอาลาภยาภินิเวสได้
- (๑๗) “ปป์กัสังขานุปัสสนา” — การพิจารณาหาทาง เมื่อละอป์ปป์กัสังขะได้
- (๑๘) “วิวัฏฏณานุปัสสนา” — การพิจารณาการเห็นอุบายที่จะหลีกไป เมื่อละสังโยคาภินิเวสได้

เมื่อข้ามโคตรจากปป์ภุชขไปเป็นอริยบุคคล ด้วยการเจริญวิปัสสนาในอริยมรรคทั้ง ๘ ดังนี้

- (๑) เมื่อเจริญ “โศดาปป์ติมรรค” ย่อมละกิเลสที่ตั้งอยู่ที่เดียวกับทักขิณีได้
- (๒) เมื่อเจริญ “สกทาคามิมรรค” ย่อมละกิเลสอย่างหยาบเสียได้
- (๓) เมื่อเจริญ “อนาคามิมรรค” ย่อมละกิเลสอย่างละเอียดได้
- (๔) เมื่อเจริญ “อรหัตตมรรค” ย่อมละกิเลสทั้งหมดได้

แต่อย่างไรก็ตาม ทั้ง “อนุปัสสนา ๗” และ “มหาวิปัสสนา ๑๘” นั้น เป็นกิจที่ต้องมนสิการกรรมฐานอยู่
เนื่องๆ สืบเนื่องกัน ส่วนการเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐานที่เป็นหลัก เรียกว่า “ญาณ ๑๖-โศภตญาณ” ที่ปฏิสัง
ยุตด้วย “วิสุทธิ ๗” ดังนี้

“วิสุทธิ ๗” หมายถึง ความหมดจด ความบริสุทธิ์ที่สูงขึ้นไปเป็นขั้นๆ ธรรมที่ชำระสัตว์ให้บริสุทธิ์ ยัง
ไตรสิกขาให้บริบูรณ์เป็นขั้นๆ ไปโดยลำดับ จนบรรลุจุดหมายคือนิพพาน ได้แก่

- (๑) “ศีลวิสุทธิ” คือ ความหมดจดแห่งศีล นั่นคือ รักษาศีลตามภูมิขั้นของตนให้บริสุทธิ์ และให้
เป็นไปเพื่อสมาธิ วิสุทธิมัคค์ว่า ได้แก่ ปรีสุทธิศีล ๔
- (๒) “จิตตวิสุทธิ” คือ ความหมดจดแห่งจิต นั่นคือ ฝึกอบรมจิตจนบังเกิดสมาธิพอเป็นบาทฐานแห่ง
วิปัสสนา วิสุทธิมัคค์ว่า ได้แก่ สมาบัติ ๘ พร้อมทั้งอุปจาร
- (๓) “ทัญญูวิสุทธิ” คือ ความหมดจดแห่งทัญญู นั่นคือ ความรู้เข้าใจมองเห็นนามรูปตามสภาวะที่เป็น
จริงเป็นเหตุข่มความเข้าใจผิดว่าเป็นสัตว์บุคคลเสียได้ เริ่มดำรงในภูมิแห่งความไม่หลงผิด **ข้อนี้**
จัดเป็นขั้นกำหนดทุกขสังข [อุปาทานขั้น ๕ เป็นทุกข]
- (๔) “กัณหาวิตรณวิสุทธิ” คือ ความหมดจดแห่งญาณเป็นเหตุข้ามพ้นความสงสัย ความบริสุทธิ์ขั้นที่ทำ
ให้กำจัดความสงสัยได้ นั่นคือ กำหนดรู้ปัจจัยแห่งนามรูปได้แล้วจึงสิ้นสงสัยในกาลทั้ง ๓
[ปฏิจางสมุปบาท ๑๒] ข้อนี้ตรงกับ “**ธรรมฐิติญาณ-ยถาภูตญาณ-สัมมาทัสสนะ**” และจัดเป็นขั้น
กำหนดสมุทัยสังข
- (๕) “มัคคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ” นั่นคือ ความหมดจดแห่งญาณที่รู้เห็นว่าเป็นทางหรือมิใช่ทาง คือ
เริ่มเจริญวิปัสสนาต่อไปด้วยพิจารณากาลาป จนมองเห็นความเกิดขึ้น และความเสื่อมไปแห่ง
สังขารทั้งหลาย [ไตรลักษณ์-สามัญญลักษณะ] ได้แก่ “อนิจจัง-ทุกขัง-อนัตตา”] อันเรียกว่า
“**อุทยัพพยานุปัสสนา**” เป็นตรุณวิปัสสนา คือวิปัสสนาญาณอ่อนๆ แล้วมี “**วิปัสสนูปกิเลส**”
เกิดขึ้น กำหนดได้ว่าอุปกิเลสทั้ง ๑๐ แห่งวิปัสสนานั้นมิใช่ทาง ส่วนวิปัสสนาที่เริ่มดำเนินเข้าสู่วิถี
นั้นแลเป็นทางถูกต้อง เตรียมที่จะประคองจิตไว้ในวิถีคือ “**วิปัสสนาญาณ**” นั้นต่อไป **ข้อนี้**จัดเป็น
ขั้นกำหนดมัคคสังข
- (๖) “**ปฏิบัติญาณทัสสนวิสุทธิ**” คือ ความหมดจดแห่งญาณอันรู้เห็นทางดำเนิน นั่นคือ ประกอบ
ความเพียรในวิปัสสนาญาณทั้งหลายเริ่มแต่ “**อุทยัพพยานุปัสสนาญาณ**” ที่พ้นจากอุปกิเลสดำเนิน
เข้าสู่วิถีทางแล้วนั้น เป็นต้นไป จนถึง “**สังขานุ โลมิกญาณ**” หรือ “**อนุ โลมญาณ**” อันเป็นที่สุดแห่ง
วิปัสสนา ต่อแต่นี้ก็จะเกิด “**โคตรญาณ**” คั่นระหว่างวิสุทธิข้อนี้กับข้อสุดท้าย เป็นหัวต่อแห่ง
“**ความเป็นปุถุชน**” กับ “**ความเป็นอริยบุคคล**” โดยสรุป วิสุทธิข้อนี้ ก็คือ “**วิปัสสนาญาณ ๘**” (ข้อ
๔-๑๒ ในญาณ ๑๖) [กระบวนการทูปขั้น ๕]

(๙) “**ญาณทัตตสนวิสุทธิ**” คือ ความหมจดจแห่งญาณทัตตสนะ นั่นคือ ความรู้ใน “**อริยมรรค ๘-มรรคญาณ**” [ปัญญาอริยะ-โลกุตตรปัญญา] อันเกิดถัดจาก “**โคตรกญาณ**” เป็นต้นไป เมื่อมรรคเกิดแล้ว ผลจิตแต่ละอย่างย่อมเกิดขึ้นในลำดับถัดไปจาก “**มรรคญาณ**” นั่นๆ “**ความเป็นอริยบุคคล**” ย่อมเกิดขึ้นโดยวิสุทธินี้ เป็นอันบรรลุผลที่หมายสูงสุดแห่งวิสุทธิ หรือไตรสิกขา หรือการปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น

“**ญาณ ๑๖**” หมายถึง **ปรีชาหยั่งรู้ ความหยั่งรู้ อันเป็นความสามารถรู้เห็นในภูมิแห่งวิปัสสนา** นั่นคือ ญาณในวิปัสสนากัมมัฏฐาน ได้แก่

- (๑) “**นามรูปปริจเฉทญาณ**” — ญาณกำหนดจำแนกรู้นามและรูป
- (๒) “**ปัจจุยปริคคหญาณ**” — ญาณกำหนดรู้ปัจจุยของนามและรูป
- (๓) “**สัมมสนญาณ**” — ญาณกำหนดรู้ด้วยพิจารณาเห็นนามและรูปโดยไตรลักษณ์
- (๔) “**อุทยัพพยานุปัสสนาญาณ**” — ญาณอันตามเห็นความเกิดและความดับไปแห่งขันธ ๕
- (๕) “**ภังคานุปัสสนาญาณ**” — ญาณอันตามเห็นความสลายไปหมดของสังขารทั้งหลาย
- (๖) “**ภยตูปัญฐานญาณ**” — ญาณอันมองเห็นสังขารปรากฏเป็นของน่ากลัว
- (๗) “**อาทีนวานุปัสสนาญาณ**” — ญาณอันค้ำนึ่งเห็นโทษ
- (๘) “**นิพพิทานุปัสสนาญาณ**” — ญาณอันค้ำนึ่งเห็นด้วยความหน่าย
- (๙) “**มฺหุจิจุกัมยตาญาณ**” — ญาณอันค้ำนึ่งด้วยใคร่จะพ้นไปเสีย
- (๑๐) “**ปฏิสังขานุปัสสนาญาณ**” — ญาณอันค้ำนึ่งพิจารณาทบทวนเพื่อหาทาง
- (๑๑) “**สังขารูปেকขาญาณ**” — ญาณอันเป็นไปโดยความเป็นกลางต่อสังขาร
- (๑๒) “**สัจจานุโลมิกญาณ-อนุโลมญาณ**” — ญาณขอนุโลมแก่การหยั่งรู้อริยสัจ
- (๑๓) “**โคตรกญาณ**” — ญาณครอบโคตร
- (๑๔) “**มัคคญาณ**” — ญาณในอริยมรรค
- (๑๕) “**ผลญาณ**” — ญาณในอริยผล
- (๑๖) “**ปัจจุเวกขณญาณ**” — ญาณหยั่งรู้ด้วยการพิจารณาทบทวน

ประการสุดท้ายนี้ องค์ความรู้เกี่ยวกับ “**ธรรมทั้งปวง**” นั้น ถือเป็นฝ่ายปัญญาเชิงทฤษฎี เพื่อใช้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาธรรม แล้วนำ “**ผลจากการพิจารณาธรรม**” ย้อนกลับมาตรวจสอบกับธรรมฝ่ายทฤษฎี เพื่อเป็นยืนยันในหลักธรรมหรือข้อธรรมหลักนั้นๆ ในการอธิบาย “**ผลจากการพิจารณาธรรม**” อาจกระทำในลักษณะเชิงพรรณนาตามสภาพที่เป็นจริงที่ปรากฏ (สังคิกัตตะ-ปรมัตตะ) ซึ่งเป็นสภาวะธรรมที่อยู่เหนือบัญญัติ ไม่สามารถนำ “**ภาษาโลกสมมติ**” มาอธิบายได้ ในขั้นตอนการอภิปรายธรรมนี้ เป็นเรื่องระดับ “**ภูมิรู้-ภูมิธรรม-ภูมิปัญญา**” ตามอรรถาธิบายของบุคคลนั้นๆ แต่สามารถใช้ “**ภาษาปรมัตต์**” คือ การพรรณนาให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้อง (สัมมาทิฐิ) ที่ไม่มี “**นามบัญญัติ**” คือ คำศัพท์ที่กำหนดเรียกตามความหมาย แต่ให้เข้าใจในความหมายที่เห็นตามความจริง ที่เรียกว่า “**อรรถบัญญัติ**” คือ ทำความเข้าใจตามสภาวะธรรมที่เกิดขึ้น โดยกำหนดด้วย “**คุณลักษณะเฉพาะ**” (Absolute Distinctive Features: **ปรมัตตอรรถลักษณะ** เช่น **ขันธ ๕ = นามรูป = รูป-เวทนา-สัญญา-สังขาร-วิญญาณ** เป็นต้น แต่จะไม่บอกว่า แขน ปอด ความนึกคิด เป็นต้น แนวความคิดได้ถูกนำมาใช้ในศาสตร์สาขา Transformational Generative Semantics หรือ Transformational Generative Phonology ซึ่งทำให้มนุษย์สามารถพัฒนาโปรแกรมแปลภาษาในเครือข่ายอินเทอร์เน็ต) ที่ประกอบกันขึ้นเป็น “**สหชาตธรรม**” เพื่อการอธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างเหตุปัจจัยต่างๆ ที่ปรุงแต่ง “**สังขตธรรม**” ให้เกิดขึ้น โดยดับเจตนาทั้ง ๖ ที่กระทำต่อ “**อารมณ์ ๖**” ได้แก่ (๑) รูปธาตุ-**รูปารมณ** (๒) สัทธาธาตุ-**สัททาธรรม** (๓) คันธธาตุ-**คันธารมณ** (๔) รสธาตุ-**รสารมณ** (๕) โผฏฐัพพธาตุ-**โผฏฐัพพารมณ** (๖) ธรรมธาตุ-**ธรรมารมณ** โดยมีจุดประสงค์ เพื่อให้เห็น “**อสังขตธรรม**” ที่ดำรงอยู่ ที่มีสภาวะที่มั่นคง และยั่งยืน เพราะฉะนั้น การเข้าใจตัวตน (นามรูป = **ขันธ ๕**) อย่างถูกต้อง ไม่ได้ให้จำที่ชื่อหรือคำที่เรียกตนเอง เพราะไม่มีจริง องค์ประกอบเชิงความหมายภายในตนเอง (อรรถบัญญัติ) ก็คือ คุณลักษณะเฉพาะตามนิยามใน “**ธรรมทั้งปวง**” องค์ประกอบเชิงความหมายภายนอกตนเอง (คนอื่น) ก็คือ คุณลักษณะเฉพาะตามนิยามใน “**ธรรมทั้งปวง**” เช่นกัน ส่วนแตกต่างระหว่างเรากับผู้อื่น ฝ่ายนามธรรม คือ “**จิต ๘๘**” กับอาการลักษณะเฉพาะของตนใน “**เจตสิก ๕๒**” ส่วนฝ่ายรูปธรรม (ร่างกาย) คือ “**รูป ๒๔**” ได้แก่ (๑) “**มหาภูตรูป ๔**” กับอาการลักษณะเฉพาะของตนใน “**อุปาทายรูป ๒๔**” โดยพิจารณาถึงไปถึงอีกระดับหนึ่ง คือ “**ธรรม ๓**” ได้แก่ (๑) **กุศลธรรม** (๒) **อกุศลธรรม** และ (๓) **อัพยาตธรรม** ว่าใครแต่ละคนมีมากน้อยแค่ไหน โดยเฉพาะตัวตนของเราเอง ต้องมีปัญญาพิจารณาให้เห็นแจ้ง (วิปัสสนา-มนสิการ ในกรรมฐานนั้นๆ) ธรรมทั้งหลายในตัวตนของตนก่อน ไม่ใช่เรื่องข้างนอก ฉะนั้น การเจริญ “**สติปัฏฐาน ๔**” ให้มากจึงเป็นเรื่องสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเจริญอนุสติด้วย “**กายคตาสติ**” (ข้อ ๘ ในอนุสติ ๑๐) หมายถึง สติอันไปในกาย คือ กำหนดพิจารณาภายใน เห็นว่าประกอบด้วยส่วนต่างๆ อันไม่สะอาด ไม่งาม นำรังเกียจ เป็นทางรู้เท่าทันสภาวะของกายนี้ มิให้หลงใหลมัวเมา ฉะนั้น ถ้าไม่มี “**สติสัมปชัญญะ**” ที่แก้ก้ำกั่มชัศ การเจริญภาวนากรรมฐานนั้น ก็สูญเปล่า ไม่เกิดปัญญาเห็นธรรมตามที่เป็นจริงได้เลย กลายเป็นปัญญาที่สูญและวิบัติไป เพราะประพฤติกฎปฏิบัติไม่เหมาะสมแก่ธรรมอย่างแท้จริง

ด้วยเหตุนี้ การพิจารณาตนเอง (มนสิการกรรมฐาน) นั้น ในขณะที่หนึ่งขณะใด สมัยหนึ่งสมัยใด นั้น ถ้ามีปัญญามาก คือ มีความรอบรู้ในหลักธรรมหรือข้อธรรมหลักใดๆ ได้มาก ก็จะมนสิการด้วย “อุบายวิธี-กุสโลบาย” ต่างๆ ได้มาก ซึ่งแนวทางในกระบวนการคิด ที่พิจารณาถึงเหตุปัจจัยที่ปรุงแต่ง อันเป็นสภาวะธรรมของต่างๆ (โครงสร้างย่อย-Substructures หลายๆ หน่วย กลายเป็น ๑ ระบบย่อย-Subsystem และ ระบบย่อยหลายๆ หน่วย รวมกัน กลายเป็นระบบหลัก ๑ หน่วยหลัก-Main System ประกอบรวมกันเป็นระบบที่ใหญ่ขึ้นเรื่อยๆ จนเป็นกองชีวิต ที่เรียกว่า “ขั้น ๕” คือ หน่วยหลักใหญ่-A Single Main System: วิธีแบบนี้ทั้งนักปรัชญาและนักวิทยาศาสตร์ตะวันตก ฟังคิดได้เมื่อประมาณต้นศตวรรษที่ ๑๙ ในกลุ่มโครงสร้างนิยม: Structuralism กลุ่มทฤษฎีหน้าที่นิยม: Functionalism กลุ่มสารัตถนิยม: Essentialism กลุ่มสัจนิยมวิทยา: Perennialism กลุ่มวิวัฒนาการนิยม: Progressivism กลุ่มปฏิรูปนิยม: Reconstructionism กลุ่มอัตถิภาวนิยม: Existentialism) ที่มาเกี่ยวคู่กันเป็นสภาวะธรรมหลัก ที่หมายถึง “โยนิโสมนสิการ” ซึ่งเป็นแนวคิดแบบ “พุทธปรัชญา” (The Philosophy of Buddhism) เพียงแต่ว่า มีผู้รู้น้อยคนที่สามารถนำข้อ “ข้อสมมติฐาน” และ “หลักการทางพุทธศาสนา” ไปใช้เป็นทฤษฎีวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ อันมีขั้นตอนที่เป็นวิธีทางวิทยาศาสตร์ เช่น “อริยสัจ ๔” คือ ต้นแบบวิธีคิดที่เป็น “ระเบียบวิธีการวิจัย” (Research Methodology) ที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นผู้คิดค้นต้นแบบเอาไว้และใช้ได้ผลจริงเมื่อประมาณ ๒,๖๐๐ ปี ที่ผ่านมาก แต่รูปแบบงานวิจัยของนักวิทยาศาสตร์ตะวันตกเกิดขึ้นเมื่อศตวรรษที่ ๑๙ ที่สังคมยุโรปเปลี่ยนจากสังคมเกษตรโบราณไปเป็น “ยุคสังคมปฏิวัติอุตสาหกรรม” จะว่าไปแล้ว มันเป็นความอาภัพทางด้านปัญญาของคนเอเชีย ที่ไม่ชอบจดบันทึก ทดลองอย่างมีขั้นตอน มีความน่าเชื่อถือ มีความเที่ยงตรง ทางด้านข้อมูลและขั้นตอนที่เป็นวิธีวิทยาศาสตร์ แต่ท่านผู้รู้เน้นฤทธิ์ปาฏิหาริย์เชิงไสยศาสตร์ มากกว่าความเป็นวิทยาศาสตร์ เช่น เสกเป่าตะปู เบ็ด หนังควาย เข้าห้อง คนเป็นศัตรูคู่แค้น ปลอ่ยว้าวรณู พระเครื่อง ตะกรุด ผ้ายันต์ เครื่องรางของขลังอื่นๆ แลมีพวกร่วมวง ไพนุลย์จากต่างประเทศด้วย เช่น ทัววจิน หรือสิงคโปร์ เป็นต้น ปัญหาเรื่องนี้ พอสรุปได้ว่า พระธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น เป็นเรื่องปัญญาชั้นสูง โดยปรมาตม พวกปัญญาจืดคิด ปัญญาหางอึ่ง คิดไม่ออกแน่นอน ที่พระพุทธองค์ เรียกว่า “ปทปรมะ” (ดอกบัวในโคลนตม) คือ ผู้ได้แต่ตัวบทคือ ถ้อยคำเป็นอย่างยิ่งไม่อาจเข้าใจความหมาย ที่กล่าวเช่นนี้ ไม่ได้หมายถึง เราชาวพุทธต้อง ไปอวดคิดว่าพระธรรมเราดีกว่าของคนอื่น ผิดศีล ชวนให้ทะเลาะวิวาทกัน สิ้นคิดเปล่าๆ ถ้าไม่จริงจัง คงไม่มี “กัลยาณปुरुชน” พวกกันบวชสืบพระศาสนามาจนทุกวันนี้ แต่ต้องสังคายนาพระไตรปิฎกอีกหลายครั้ง เพราะมีพระอรหันต์ดิบเกิดขึ้นเยอะในยุคคอมพิวเตอร์หรือยุคสังคมข่าวสาร เพราะพวกท่านพากันบิดเบือนพระสัทธรรมให้เป็นช่องทางหากิน โดยไม่สนใจจรกจะปรตว่าจะมีจริงหรือไม่ พวก “อภัพบุคคล-อันทพาลปुरुชน” (พวกไม่ได้ศึกษาพระธรรม ทั้งที่ว่าตนเองเป็นพุทธศาสนิก) ก็ยอมเป็นเหยื่ออันโอชะของ “พระสัทธรรมปลอม” (นิยมของปลอม) เหล่านั้น หรือว่า “ของแท้” (พระกัมมัฏฐาน-พระป่า-อริยวาสี) หาได้ยาก อดยากได้ไปหาเองตามป่าตามภูเขา แต่อย่าวางใจ เพราะอาจเป็น “ของปลอม” ได้อีกเช่นกัน อย่าเชื่ออะไรง่ายๆ ตามหลักธรรม “กาลามสูตร” ให้สมาทานกาลามสูตรไว้ให้ดี เพราะผู้เขียนก็เคยไปเจอแนวของปลอมมาเหมือนกันตามภูเขา เพราะท่านให้บูชาของขลัง ถ้าสงครามเวียดนามยังไม่เลิก ก็นำบูชาไว้ เช่นว่า ยังไม่ออก ฟันไม่เข้า เป็นต้น

พอดีผู้เขียนไม่ชอบไปตีทะเลาะกัน เลยไม่ขอเป็นลูกค้าดีกว่า ก็มีธรรมเนียมปฏิบัติกันนิดหน่อยขออ้อลา กลัวนั่งนานๆ เดี่ยวท่านจะให้ลองของ (เหมือนพวกหลอกขายหินกินเหล็กหรือแร่พลูโตเนียม-Pu: Plutonium = The Chemical Element of Atomic Number 94 จากลาวที่ขอเงินค่าดู พอดีซื้อจริง หินอะไรไม่รู้ระเบิดก่อนทุกที แล้วเก็บเงินค่าดูใหม่ ครั้งละหลายหมื่น อันนี้ก็อย่าไปเชื่ออีกเช่นกัน เดี่ยวถูกต้ม พอๆ กับไปหาหายในคืนก่อนหายออกแถวอีสาน ที่ต้มพอๆ กัน) เพื่อสร้างความมั่นใจในสินค้า เป็นการรับประกันคุณภาพคล้ายระบบ ISO อย่างนั้น ก็ได้

แต่อย่างไรก็ตาม พระสัทธรรมแห่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น เป็นของจริงไม่ปลอม ทำจริง ปฏิบัติ ก็เห็นจริง ดังพระสัทธรรมที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ดีแล้วถูกต้องแล้วจริงๆ ก็ให้ทดลองให้เห็นตามข้อธรรมย่อย **“อนุสถนีปาฏิหาริย์”** หมายถึง ปาฏิหาริย์คืออนุสสนิ คำสอนเป็นจริง สอนให้เห็นจริง นำไปปฏิบัติได้ผล สมจริง เป็นอัสจรรย แต่แบบนี้ ปุณชนส่วนใหญ่ไม่ชอบ กลับไปชอบแบบ ๒ อย่าง นี้ ทั้งสมณะและฆราวาสพากันหายกริบเข้าป่าไปเลย ได้แก่ (๑) **“อิทธิปาฏิหาริย์”** คือ ปาฏิหาริย์คือฤทธิ์ แสดงฤทธิ์ได้เป็นอัสจรรย ทำตัวเป็นผู้วิเศษเป็นองค์ธรรมมาพิจารณาโลกใหม่ แบบนี้เข้าทางชาวบ้าน และ (๒) **“อาเทศนาปาฏิหาริย์”** คือ ปาฏิหาริย์คือการท่ายใจ รอบรู้กระบวนการของจิตจนสามารถกำหนดอาการที่หมายเล็กน้อยแล้วบอกสภาพจิต ความคิด อุปนิสัยได้ถูกต้องเป็นอัสจรรย นั่นคือ ทำตัวเป็นหมอดูทายทักว่าคักอิหลี แบบนี้ก็ยังเข้าทางถูกจริตของชาวบ้าน อยากกินอะไรบอก แต่บอกห่วยก่อนนะ เข้าทำนองที่ว่า **“ผีเน่ากับโลงศพ”** แทนที่จะพากันสืบพระศาสนาให้ถูกทาง อย่างสิม **“คนที่ท้องหิวมากเกินไป ทำอะไรก็ไม่เจริญ เพราะขาดปัญญา”** เน้อ อิหลีตัว! (Yes, it's right.) แต่ปัญญาที่เกิดขึ้นในวิปัสสนาภูมินั้น ไม่ใช่เรื่องง่าย เป็นข้อปฏิบัติยาก เห็นผลได้ช้า ถ้าจิตประกอบด้วยด้วยความหิวอยู่ ความทะยานอยากอยู่ ชอบพอกพูนกิเลสอยู่ ทุนไม่ได้หรอกที่จะเห็น **“โลกุตตรธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า”** แม้แต่ผู้ครองสมณเพศก็ตาม เพราะ **“โลกุตตรธรรม”** ไม่สาธารณ์กับ **“อันทพาลปุณชน”** มีไว้สำหรับผู้สมาทานไตรสิกขาที่จะมีคุณชาติด้วยอริยสาวาแห่งพระตถาคตเท่านั้น พวกนี้จะติดพวกจ๊กฉลากจี่เรื่อน หมดสิทธิ์เข้าถึงผลแห่งการปฏิบัตินี้ได้ (ผลสมาบัติ-ปฏิเวชะ) หรือที่เรียกว่า **“อริยมรรค”** คือ ธรรมขั้นบรรลุมรรคแห่งการปฏิบัติ เช่น ฌาน อภิญญา มรรค ผล หรือ **“อุตตริมนุสสธรรม”** คือ ธรรมยอดเยี่ยมของมนุษย์ ธรรมของมนุษย์ผู้ยอดเยี่ยม ธรรมล้ำมนุษย์ ได้แก่ ฌาน-วิโมกข์-สมาบัติ-มรรคผล บางทีเรียกให้ง่ายว่า **“ธรรมวิเศษ-คุณวิเศษ-คุณพิเศษ”** ดังนี้ แต่สมณเพศมีโทษหนักต้องอาบัติปาราชิกถ้าไปอวดคุณว่าบรรลุปฏิเวชะแล้วซึ่ง **“อุตตริมนุสสธรรม”** ทั้งที่ยังไม่ได้คุณดังกล่าวนั้น เรียกว่า **“อวดอุตตริมนุสสธรรม”** ส่วนใหญ่ผู้เป็นอกัปปบุคคลหรือมนุษย์วิบัติ นั้น พอได้บรรลุปฐมฌานดีๆ อยู่ ก็หลงใน **“วิปัสสนูปกิเลส ๑๐”** ในภูมิแห่งวิปัสสนา เพราะเป็นวิปัสสนาอ่อนๆ **“ตรณวิปัสสนา”** ก็เลยอวดรู้ในคุณพิเศษบางประการ **“อาการกิเลสกินกระบาล”** ไปไม่ถูกทาง พูดเตือนไม่รู้ฟัง เพราะเก่งกว่าที่ครูบาอาจารย์วิปัสสนาจะสั่งสอนได้ **“เกินครู”** ส่วนใหญ่มักยกตัวขึ้นเป็นเทพเทวดา หรือเป็นพวกมารหรือสัตว์เดรัจฉานอสุรกาย เป็นต้น เพราะไม่สามารถเข้าถึง **“ปฏิจางสมุปปาท ๑๒”** (สัมมัญญัตติญาณ-ปัจฉยปริคคหญาณ-กฎแห่งกรรม-กัมมัสะกตาแห่งตน) อย่างแท้จริง ระบบตรรกะผิดพลาด ไวรัสกิลเลส (ไวรัสมาร-Malware-มาลแวร์: Maraware-มาร

แวร์) ทั้งหลายครอบงำ “ระบบประมวลผลกลาง-สมอง-จิตวิญญาณ-พื้นจิตสันดาน-ชวนจิต-กระแสวิถีจิต
กับกระแสวงจิต” เสียหาย [วิปาส ๔: (๑) สัญญาวิปาส-สัญญาคลาดเคลื่อนความจำเสื่อม (๒) จิตต
วิปาส-จิตคลาดเคลื่อนหวั่นไหวไม่มั่นคง (๓) ทิฐิวิปาส-ทิฐิคลาดเคลื่อนเห็นผิดเป็นชอบ ย่อมทำให้
“มหาวิบัติแห่งวิปาสที่ ๔” มีวัตถุ ๔ อาการ นั่นคือ “การล้มสลายแห่งไตรลักษณ์” –The Collapse of the
Three Characteristics ได้แก่ (๑) **วิปาสในสิ่งที่ไม่เที่ยงว่าเที่ยง** (๒) **วิปาสในสิ่งที่เป็นทุกข์ว่าเป็นสุข** (๓)
วิปาสในสิ่งที่ไม่เป็นตัวตนว่าเป็นตัวตน (๔) **วิปาสในสิ่งที่ไม่งามว่างาม** คือ เทพบุตรแห่งมาร-เทวาบุตร
แห่งมาร (ข้อ ๔ ในมาร ๕) ได้อ้อมงคควาระดี เสด็จลงร่างทรงเต็มองค์ทุกเสี้ยวอณูในร่างทรงองค์นั้น โดย
ประกอบกรรมชั่วให้มุ่งร้ายคอยขัดขวางเหนี่ยวรั้งบุคคลไว้ ไม่ให้สละความสุขออกไปบำเพ็ญคุณธรรมที่
ยิ่งใหญ่ ให้เห็นผิดเป็นชอบ ทำให้บุคคลนั้นพินาศจากความคิด (เทวาบุตรมาร: พญามาร-พญาวสวัตตีมาร) ข้อ
นี้ให้เทียบเคียงกับ พระเอกอุกนางมารปั้นหัวให้เกลียดนางเอก ประมาณนั้น และให้พิจารณาภาวะจิตของ
พระเอกก็ชอบเสวยของสกปรก กินของโสโครก เพราะไม่มีสติสัมปชัญญะ ไม่สำรวมอินทรีย์ทั้ง ๖ เป็นต้น
เพราะมีเหตุปัจจัยร่วมแห่งสหชาติปัจจัย (นิเวศน์ ๕-อวิชา-อติ-อกุศลธรรมทั้งปวง) นั่นคือ อกุศลธรรมใน
อคติ ๔: (๑) **ฉันทาคติ**-ลำเอียงเพราะชอบ (๒) **โทศาคติ**-ลำเอียงเพราะเกลียด (๓) **โมหาคติ**-ลำเอียงเพราะ
หลง (๔) **ภยาคติ**-ลำเอียงเพราะกลัว ดังนี้ ถ้าคนเราระวังสำรวมอินทรีย์ ไม่ประมาท มารอะไรก็ลงร่างไม่ได้
ข้อนี้ไม่เชื่อ อย่างหลบลูกู้ ผู้รู้เกินพระธรรมก็แล้วกัน เป็นห่วงถือบอกเรื่องนี้ เพราะมีผู้ปฏิบัติธรรมหลายคน
พลาดในเรื่องนี้ ภูไม่กลับหลังไม่คืน **“ฉิบหายเสียคุณอันใหญ่”** ไม่เกิดปัญญาเห็นและตรัสรู้ในโลกุตตรธรรม
ได้ในชาตินี้ นั่นคือ “ระบบคุณธรรม-ระบบจิตสำนึก-ระบบวิจารณ์ญาณ” เสียหายผิดเพี้ยนจากความเป็น
จริง “ทำให้ความเป็นหน่อพุทธธรรมโคนล้มเสียหาย” และเกิดภาวะจิต ที่เรียกว่า **“เห็นกงจักรเป็นดอกบัว-
เห็นก้อนขี้หมาเป็นก้อนทองคำ”** (ภูมิ ๓๑ สันตะเทือนไปมากเหมือนแผ่นดินไหว มารลงแทรกธาตุไฟแตก)

ฉะนั้น “ความล้มสลายแห่งหน่อพุทธ” นี้ เพราะ “**ความประมาทอย่างเดียว**” ทำให้ “อวิชา” ปิดบัง “ปัญญา
เห็นธรรม” กลับไปเห็นแจ้งยินดีใน “**อธรรม-ธรรมดำ-ธรรมชั่ว-ศีลชั่ว**” แทน ซึ่งแทนที่จะเป็น “**ความพอก
พูนสั่งสมเจริญไฟบุญล้นสมบูรณ์ในอุเบกขาและสัมมาสมาธิ**” แม้นในขณะเกิด “**อริยมรรคมีองค์ ๘**” ในจิตด้วย
จิตที่เป็น “**อารตี-วิรตี**” (ความงดเว้น) ในนิเวศน์และอกุศลธรรมทั้งหลาย เช่น มีปราโมทย์ในอติแห่งความ
ขัดเคืองใจหรือความไม่ยินดีเพื่อดับ “**นันทิสัญญา**” คือ กำหนดรู้สำคัญในความเปลือเปลือ เป็นต้น การเจริญ
ภาวนาด้วยสัมมาสมาธิแห่งจตุตถฌาน (อุเบกขา-เอกัคคตาแห่งสมาธิ) นั้น ย่อมประกอบด้วย “**ปัญญาในสมาธิ
แห่งสมถภาวนาพละ**” (สติสัมปชัญญะ-ญาณุตถญาณทัตสนะ) และ “**ปัญญาในวิปัสสนาแห่งวิปัสสนาภาวนา
พละ**” (ญาณุตถญาณ: จักขุ-ญาณ-ปัญญา-วิชา-แสงสว่าง) ทั้งหมดรวมกันเป็น “**สหชาติธรรม**” (สัมปยุต
ธรรม-ญาณสัมปยุตต์: การปฏิสังขตแห่งปัญญาทั้งปวงรวมกันเป็นเอกภาพเดียวกันไม่ล่วงละเมิดกันและกัน
ในธรรมทั้งหลาย) ที่เรียกว่า “**ธรรมสามัคคี**” (สหุตติ ๓: **เอกุปปาตะ-เอกนิโรธะ-เอกนิสสยะ**) เมื่อภาวะ
จิตที่เป็น “**จิตตสมาธิแห่งธรรมสมาธิ ๕: ปราโมทย์-ปีติ-ปีสัททิ-สุข-สมาธิ**” แล้วจิตได้พัฒนาไปถึงระดับ
ขั้น “**จตุตถฌานกุศลจิตอันเป็นจิตตงามแห่งโสภณจิต: โสภณบุรุษ-อริยบุคคล-จตุสัจจพุทธะ-พระอรหันต**

จีมาสหพุทธเจ้า” คือ มีมรรควิถีเข้าถึง “ความเป็นอริยบุคคล” (อริยสาวกแห่งพระตถาคตเจ้า) ที่เจริญบริบูรณ์สมบูรณ์ ไพบูลย์ยิ่ง (อุดมเอกแห่งเอกมรรคและโยคเกษมธรรม) ด้วยการยึดมั่นในข้อประพฤติปฏิบัติแห่งการสมาทานใน “**การวิวัฒน์ในพุทธปัญญาแห่งมนุษยชาติ**” ที่ครบวิสุทธิคุณสมบูรณ์ยิ่ง

ด้วยนับจากขณะใด สมัยใด ในกาลใด ต่อไปจากนั้น บุคคลผู้เป็นอริยะพร้อมดีแล้ว (มคคสมังคี-ภาวิตตต์) ย่อมพิจารณาธรรมทั้งหลาย (มนสิการกรรมฐาน) ด้วยธรรมทั้งปวง ในแต่ละระดับอรรถภาพชั้น ที่แตกต่างกันไป ตามปัจจัยแห่ง “**ภูมิรู้-ภูมิธรรม-ภูมิปัญญา**” อันบริสุทธิ์วิสุทธิอย่างแท้จริง (ยถาภูตญาณทัสสนะ-**อริยปัญญาธรรม: ธรรมวัตถาน-ธัมมัญญิตฺติญาณ-อนุปัสสนา ๗-มหาวิปัสสนา ๑๘ = อนุพุทฺทปฏิบัติ**) เพราะฉะนั้น “**ปัญญาเห็นธรรม**” ย่อมเกิดขึ้นได้เสมอ (จักขุ-ญาณ-ปัญญา-วิชา-แสงสว่าง) ในทุกขณะ ทุกสมัย ทุกอันตา ตามภาวะแห่งกาลนิยม เพราะเกิดสัมมาทิฐิในองค์ความรู้แห่งธรรมทั้งปวงอย่างจริงแท้แน่นอน ไม่เปลี่ยนเป็นอื่น หรือเป็นหมันในปัญญาทั้งปวง คำว่า “**ปัญญาเห็นธรรม**” นั้น มีความหมายลึกซึ้งกว่าตัวอักษรที่เขียนบรรยาย ซึ่งหมายถึง “**ทัสสนานุตตริยะ**” หมายถึง การเห็นที่ยอดเยี่ยม นั่นคือ ได้ปัญญาที่เป็นธรรม จนสูงสุดคือ “**การเห็นนิพพานก่อนตาย**” ในความเป็นจริงนี้นั้น การได้อ่านให้มาก ฟังให้มาก ย่อมเกิดปัญญาเห็นธรรมตามสภาพความเป็นจริง “**สังกัตถะ**” และ เข้าใจในนิยามแห่งความหมายอันสูงสุดนั้น “**ปรมัตตะ-ปรมัตถัจจะ**” ที่เรียกว่า “**ดวงตาเห็นธรรม**” (The Eye of Truths) หรือ “**ธรรมจักขุ**” เพราะมีปัญญาเห็นความตั้งมั่นถูกต้องแห่งธรรมทั้งหลาย ด้วยพิจารณาหรือโยนิโสมนสิการตามหลักธรรม ได้แก่ (๑) “**อนุโลมปฏิจจฉมุปบาท**” คือ มนสิการธรรมเห็น “**เหตุแห่งอุปาทานขันธ ๕ เป็นทุกข**” (กำหนดรู้สมุทัยสังข) และในขณะที่เดียวกัน ก็เกิดทำกรรมด้วยอุบายวิธีที่แยกคายในใจโดยโยนิโสมนสิการ (๒) “**ปฏิโลมปฏิจจฉมุปบาท**” คือ มนสิการธรรมเห็น “**การดับเหตุแห่งอุปาทานขันธ ๕ เป็นทุกข**” (กำหนดรู้นิโรธสังข) จึงสามารถหาข้อสรุปเป็นหลักธรรมเชิงทฤษฎี ด้วยปัญญาเห็นแจ้งที่ว่า:

ยงฺกิญฺจิ สมุทฺทชฺร มํ สพุทฺทนต์ นิโรธมฺมุนฺติ

“**สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งหมดมีความดับเป็นธรรมดา**”

เพราะฉะนั้น ปัญญาที่เห็นธรรมในเชิงทฤษฎีดังกล่าวข้างต้นนี้ เป็นจุดแรกที่ทำให้สามารถดับ “**ทิฐิ ๕**” คือ ความเห็น-ความเห็นผิด ได้แก่ (๑) **สัตตทิฐิ**-ความเห็นว่ายั่งยืน (๒) **อูจเจททิฐิ**-ความเห็นว่ายาคดสูญ (๓) **อกิริยทิฐิ**-ความเห็นว่ายไม่เป็นอันทำ (๔) **อเหตุกทิฐิ**-ความเห็นว่ายไม่มีเหตุ (๕) **นัตถิกทิฐิ**-ความเห็นว่ายไม่มี และ “**ที่สุด ๒ อย่าง**” (อันตา ๒) คือ ข้อปฏิบัติหรือการดำเนินชีวิตที่เอียงสุด ผิดพลาดไปจากทางอันถูกต้อง คือ “**มัชฌิมาปฏิปทา**” ได้แก่ (๑) “**กามสุขัลลิกานุโยค**” คือ การหมกมุ่นอยู่ด้วยกามสุข และ (๒) “**อัตตคิลมถานุโยค**” คือ การประกอบความลำบากเดือดร้อนแก่ตนเอง การบีบคั้นทรมานตนให้เดือดร้อน เช่น การบำเพ็ญทุกรกิริยา เป็นต้น ข้อสรุปแห่งปัญญาเห็นธรรมนี้ ประกอบด้วยปริชาสามารถใน ๒ องค์ประกอบ นั่นคือ (๑) “**ปัญญาในสมาธิ**” ที่ทำให้ดับนิเวรทั้งหลายได้ จนถึง “**จตุตถฌาน-ฌานที่ ๔**” ที่

ประกอบด้วยองค์มาน ๒ ได้แก่ “อุเบกขา-เอกัคคตาแห่งจิต” กับ (๒) “ปัญญาในวิปัสสนา” ที่ทำให้ดับอกุศล
ธรรมที่มีฐานมาจากทิวฏฐิ จึงบรรลุนิยามรรคในชั้น “โสดาปัตติมรรค” ได้ในขณะนั้น ดังนี้

“โสดาปัตติมรรค” คือ มรรคอันให้ถึงกระแสที่นำไปสู่พระนิพพานที่แรก มรรคอันให้ถึงความ
เป็นพระโสดาบัน เป็น “ผลของเหตุละสังโยชน์ได้ ๓” ได้แก่ “สักกายทิฏฐิ-วิจิกิจฉา-สีลัพพตป
รามาส” และข้อมกำจัด “กิเลสที่ตั้งอยู่ร่วมกันกับทิฏฐิ” (สักกายทิฏฐิ-วิจิกิจฉา-สีลัพพตป
รามาส-
ทิฏฐานุสัย-วิจิกิจฉานุสัย) ได้

ด้วยเหตุนี้ การเจริญภาวนาด้วย “อนุปปพวิปาร ๕” (รูปาวจรสมาบัติ-รูปาวจรสมาบัติ-นิโรธสมาบัติ) ไม่
ติดขัดในกระบวนการคิด มีจิตไม่หวั่นไหวในโลกธรรมและนิรวณูปกิเลส (จิตตอุปกิเลส) ทั้งหลาย การเจริญ
ภาวนาด้วย “อนุปปพปฏิปทา” (อนุปัสสนา ๓- มหาวิปัสสนา ๑๘- การจำแนกอารมณ์ ๓๘- โทษปิกขัยธรรม
๓๓) ก็ไม่ขัดเคืองเกิดปราโมทย์ยินดีในระบบกระบวนการคิดอันสัมปยุตต์กับ “ปัญญาทั้งปวง” ในระบบ
โครงสร้างกระบวนการคิดแห่งสมถภาวนาและวิปัสสนาภาวนานั้น ข้อมเป็นกับดัดระบบองค์ความรู้ที่เป็น
“สมมติสังจะ-นามบัญญัติ” (วิญญะ: มีสมมติใน เต็ก ผู้ใหญ่ คนแก่ชรา คนตาย พ่อ แม่ พี่น้อง ไบหน้า หัวใจ
ปอด ผิวหนัง กระดูก ทุกข์ สุข เฉยๆ โลกธรรม ๘) ทั้งระบบลงสนธิ (วิวิญญะ) อันเป็นความรู้ความเข้าใจใน
เพียง “ปรหมัตสังจะ-อรรถบัญญัติ” (สังนิกัตถะ-ปรหมัตถะ-วิวิญญะ: มีสังจะใน ธาตุ ๔-ธาตุ ๑๘-ขันธ ๕-
อายตนะ ๑๒-อริยสังข์ ๔-ปฏิจสงมุขปาถ ๑๒-ไตรลักษณ์-โลกุตตรธรรมทั้งหลาย) เท่านั้น เวลาชีวิตที่
เหลืออยู่จริง จึงเป็นเรื่อง “การแสดงออกแห่งคุณค่าความเป็นมนุษย์ที่ประเสริฐสมบูรณ์” ดังอรรถภาพถึง
“ความเป็นพระพุทเจ้า” ที่ว่า “วิชาจรรณสมุปนโน” คือ บุคคลผู้ถึงพร้อมด้วย “วิชา” และ “จรรยา”
ประกอบด้วย “วิชา ๓” หรือ “วิชา ๘” สำหรับ คำว่า “วิชา ๓” คือ ความรู้แจ้ง ความรู้วิเศษ ได้แก่ “ปุพเพ
นิวาสานุสสติญาณ-จุตูปปาตญาณ-อัสวักขญาณ” ส่วน คำว่า “วิชา ๘” คือ “วิปัสสนาญาณ (ญาณใน
วิปัสสนา) -มโนมยิทธิ (ฤทธิ์สำเร็จด้วยใจ) -อิทธิวิชา (อิทธิวิธี-แสดงฤทธิ์ต่างๆ ได้) -ทิพพโสด (หุทิพย์) -
เจโตปริยญาณ (ความรู้ที่กำหนดใจผู้อื่นได้) -ปุพเพนิวาสานุสสติ (ระลึกชาติได้) -ทิพพจักขุ (ตาทิพย์) -อัส
วักขญาณ (ความรู้ที่ทำให้สิ้นอาสวะ)” และ “จรรยา ๑๕” อันเป็นปฏิปทาเครื่องบรรลุนิพานั้น หรือ ผู้มี
ความรู้ประเสริฐความประพฤติประเสริฐ สำหรับ คำว่า “จรรยา ๑๕” ได้แก่ “ศีลสัมปทา ๑” คือ ความถึง
พร้อมด้วยศีล “อปัลลภกปฏิปทา ๓” คือ อินทริยสังวร-โภชนามัตตัญญุตตา-ชาคริยานุโยค “สังคหกรรม ๓” คือ
ศรัทธา-หิริ-โอตตปปะ-พหุสุต-วิริยารัมภะ-สติ-ปัญญา และ “ฌาน ๔” คือ ปฐมฌาน-ทุติยฌาน-ตติยฌาน-
จตุตถฌาน เพราะฉะนั้น ดังที่ได้กล่าวบรรยายธรรมมาทั้งหมดข้างต้นนี้ คือ องค์ความรู้ในธรรมทั้งปวง ที่
นำมามนสิการกรรมฐานทั้งหลาย อันเป็นสภาวะธรรมที่เกิดขึ้นภายในและภายนอกตน ได้อย่างสมบูรณ์แล้ว.

